

Mari Jarrett

Barnehagelæreren sin betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt.

En kvalitativ studie om barnehagelæreren sin opplevelse av egen betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt og hvilke tiltak de bruker i barnehagen.

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for Humaniora og utdanningsvitenskap.
Institutt for pedagogikk og skoleutvikling, Vestfold.
Kjølnes ring 56
3918 Porsgrunn

<http://www.usn.no>

© 2016 Mari Jarrett

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Sammendrag

I 2015 gikk 9 av 10 barn i barnehagen i følge tallene fra Statistisk sentralbyrå (2016), det betyr at de ansatte i barnehagen møter i dag majoriteten av alle barn i Norge. Barnehagen har derfor en unik mulighet til å kunne oppdage, avdekke, forebygge og tilrettelegge for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Barnehagen kan være et sted som symboliserer trygghet med personale som har en kompenserende rolle for barnet.

Bakgrunnen for denne masteroppgaven er at jeg ønsker belyse den jobben som barnehagepersonalet gjør for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Jeg har valgt å skrive om denne tematikken da jeg ønsket å løfte frem barnehagelærernes egen opplevelser av sin egen betydning og hvordan de faktisk jobber i barnehagen med disse barna. Med dette som bakgrunn ble min problemstilling:

Hvordan opplever barnehagelæreren sin egen betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt?

Jeg ønsket å løfte frem egne beskrivelser av hvilken betydning de som fagpersoner har.

For å forsøke å besvare denne problemstillingen brukte jeg en kvalitativ forskningsmetode, brevmetoden. Det var i alt 6 informanter som var deltagende i denne studien. De utformet brev til meg med bakgrunn i noen spørsmål rundt tematikken som jeg hadde gitt dem. For å bearbeide empirien benyttet jeg meg av en fenomenologisk analyse og kodet datamaterialet inn i kategorier.

Funnene som fremgikk av det empiriske datamaterialet var at informantene så på sin egen betydning for disse barna for av stor verdi. De var opptatt av å skape trygge tilknytninger og gode relasjoner, positive erfaringer med samspill og mestring gjennom å bruke omsorg, relasjonskompetanse, voksenrollen og lek som konkrete tiltak.

Funnen ga meg anledning til å drøfte om barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt har behov for spesialpedagogiske tilleggs ressurser som utfyller og styrker barnehagens basistilbud.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	7
1.1	Tema og bakgrunn for oppgaven	7
1.2	Problemstilling og forskningsspørsmål.....	10
1.3	Begreps avklaring og avgrensning av oppgaven.....	10
1.4	Oppgavens oppbygning.....	12
2	Politiske dokumenter og forskning.....	13
2.1	Sentrale politiske dokumenter.....	13
2.2	Tidligere forskning.....	14
3	Teoretisk forankring	17
3.1	Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt.....	17
3.1.1	Tegn på at barn blir utsatt for omsorgssvikt.....	18
3.2	Tilknytning.....	19
3.2.1	Ulike tilknytningsstiler	20
3.3	Risikoen for barn som utsettes for omsorgssvikt.....	21
3.4	Forebygging	22
3.5	Tidlig intervensjon	23
3.5.1	Omsorg i barnehagen.....	24
3.5.2	Relasjonskompetanse.....	25
3.5.3	Voksenrollen.....	27
3.5.4	Lek.....	28
4	Forskningsmetode	32
4.1	Vitenskapsteoretisk ståsted	32
4.2	Forskningsdesign	34
4.3	Utvalg.....	34
4.4	Brevmetoden	35
4.5	Fenomenologisk analyse	37
4.5.1	Første fase.....	37
4.5.2	Andre fase.....	38
4.5.3	Tredje fase	38
4.5.4	Fjerde fase.....	39
4.6	Validitet og reliabilitet	39
4.7	Egen forskerrolle.....	40
4.8	Forskningsetiske vurderinger.....	41

5	Presentasjon av studiens viktigste funn.....	44
5.1	Barnehagelærerens opplevelse.....	45
5.2	Omsorg i barnehagen	45
5.3	Relasjonskompetanse	46
5.4	Voksenrollen	47
5.5	Lek	49
6	Drøfting.....	51
6.1	Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt.....	51
6.2	Tilknytning.....	52
6.2.1	Ulike tilknytningsstiler	53
6.2.2	Risikoen for barn som utsettes for omsorgssvikt.....	54
6.3	Forebygging	55
6.4	Tidlig intervensjon	58
6.4.1	Omsorg i barnehagen.....	59
6.4.2	Relasjonskompetanse.....	61
6.4.3	Voksenrollen.....	63
6.4.4	Lek.....	65
7	Avslutning	69
8	Litteraturliste.....	71
9	Vedlegg	75

Forord

Det å skrive denne masteroppgaven har lærerik, krevende og noen ganger en frustrerende prosess. Det har vært litt som en berg og dalbane hvor det skifter mellom nedturer og oppturer hvor jeg har vært usikker på om jeg skal fortsette eller bare gi opp. Men når jeg sitter her nå og skriver de siste setningene er jeg veldig stolt og fornøyd over at jeg har klart det. En mestringsfølelse det er vanskelig å beskrive.

Først vil jeg takke min veileder gjennom denne oppgaven, Høgskolelektor Åse Gulbrandsen. Hun har bidratt med konstruktive tilbakemeldinger, stor faglighet og mye motivasjon for å denne oppgaven i havn. Jeg vil også takke de 6 informantene som deltok i forskningen min og bidro med siner erfaringer og kunnskaper.

Videre vil jeg rette en stor takk til min familie og svigerfamilie for støtte, heiagjeng, gode ord, motivasjon, konstruktive tilbakemeldinger og barnevakt. Hadde det ikke vært for dere hadde det blitt vanskelig å gjennomføre denne prosessen. En spesiell takk til min storesøster, Christina, for uvurderlig støtte de ukene i april hvor det var like før jeg ga opp.

Jeg vil gi en ubeskrivelig stor takk til min samboer, Geir, og vår datter, Ona Sofie, for å være de største pådriverne og motivasjonsfaktorene for å fullføre denne masteroppgaven. De har gitt meg tid til å skrive, gode oppmuntrende ord, mye omsorg når jeg har trengt det og aldri mistet troen på meg. Uten deres støtte og forståelse hadde ikke dette vært mulig.

Til sist vil jeg takke mine medstudenter for gode dialoger, innspill og mye humor. Dette har vært en krevende prosess som vi har vært igjennom sammen, men vi klarte det jenter.

Horten, 13.06.2016

Mari Jarrett

1 Innledning

I 2015 gikk 286 400 barn i barnehage i Norge, som tilsvarer 9 av 10 barn (SSB, 2016). Ansatte i barnehagene nasjonalt i Norge møter altså nesten alle barna i alderen 0-5 år. Barnehagen har derfor en unik mulighet til å kunne oppdage, avdekke, forebygge og tilrettelegge for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt, noe denne masteroppgaven skal handle om. De ansatte i barnehagen har daglig kontakt med både barn og foreldre, og innehar en viktig rolle i det forebyggende arbeidet. I arbeidet med min masteroppgave ønsker jeg å finne ut av hvordan barnehagelærere opplever sin betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt og hvordan barnehagen tilrettelegger for disse barna. Bakgrunnen for å finne ut av dette er at jeg mener at barnehagelærere sin betydning for disse barna er stor. Jeg tror de gjør det de kan for å skape en god relasjon til barnet og vise barnet at barnehagen er et trygt sted å være.

1.1 Tema og bakgrunn for oppgaven

Barnehagen har en viktig rolle når foreldre svikter i sin omsorg for barnet, barnehagen må være kompenserende og utfyllende i forhold til positive erfaringer (Killén, 2012). Jeg ønsker å belyse at den jobben som barnehagepersonalet gjør i barnehagen for barn som utsettes for omsorgssvikt er av stor betydning for barna og deres utvikling senere i livet. Jeg er opptatt av å synliggjøre at den viktige rollen barnehagen har, som kan være med på å endre livssituasjonen til disse barna. Barnehagen kan bidra til at disse barna får tidlig hjelp, legge til rette for tiltak som kan forebygge en negativ utvikling og således fungere som en beskyttelsesfaktor.

Bakgrunnen for oppgaven er at jeg finner temaet barnehagelærernes betydning ved omsorgssvikt interessant, og opplever at barnehagelærerne har stor betydning for disse barna. Min motivasjon for oppgaven og årsaken bak valgt tematikk, er at jeg ønsker å finne ut *hvordan barnehagelæreren opplever sin egen betydning og hvordan de jobber målrettet i barnehagen med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt*. Oppgaven belyser jeg hvordan barn som har opplevd vanskelige livssituasjoner har behov for særskilte tiltak på bakgrunn av at de står i fare for å utvikle ulike psykiske problemer. Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at barnevernstjenesten i 2014 behandlet 53

000 meldinger. Videre viser statistikken til at 6 % av disse meldingene kom fra barnehager, hvor barnevernet gikk videre med 91 % av disse meldingene. I aldersgruppen 0-5 år kom over 13 % av totalt innmeldte saker fra barnehager (SSB, 2015). De fleste av disse innmeldte sakene handlet om sviktende omsorg. Statistikken fra SSB viser altså til at i de tilfellene barnehagen melder i fra til barnevernet går barnevernet videre med bekymringsmeldingen og finner grunnlaget barnehagen har reelt for oppfølging videre.

Barnehagene får mye kritikk for at de ikke i stor nok grad melder fra til barnevernet når det er mistanke om omsorgssvikt. Det har også vært rettet kritikk som omhandler om at det ikke er nok kunnskap om temaet innen for barnehagefeltet. Min oppfatning er at barnehagelærere gjennom utdannelsen sin har tilegnet seg omfattende kunnskaper om barn, barns utvikling og hva som fremmer gode relasjoner, trivsel og utvikling. Dette er viktig kunnskap som gir barnehagelærerne forutsetninger for å kunne hjelpe barn som blir utsatt for omsorgssvikt. I mange tilfeller kan det i tillegg være helt nødvendig med kompetanse fra pedagogisk-psykologisk tjeneste eller styrking av personalgruppa i forhold til kompetanse og ekstra ressurser for at barnet skal få den hjelpen det trenger.

Inga Marthe Thorkildsen kom ut med boka *Du ser det ikke før du tror det* i april 2015. Boka er et kampskrift om barns rettigheter hvor hun skriver at voksne må orke å tro det verste, og således bryte tabukulturen vedrørende barn som blir utsatt for omsorgssvikt. Hun skriver at fagpersoner rundt barnet har en viktig rolle for å kunne hjelpe barnet videre (Thorkildsen, 2015). Jeg vil i dette arbeidet belyse barnehagelærerens rolle for å kunne hjelpe barnet når problemet er avdekket. Fra tidligere er dette et omtalt tema, men dette kampskriftet til Inga Marthe Thorkildsen poengterer at det på langt nær er ferdigskrevet om denne tematikken. Jeg mener selv at vi må løfte frem hva barnehagen kan bidra med for å kunne hjelpe barna som lever i ulike omsorgssviktsituasjoner enda mer enn det vi gjør i dag. En av de viktigste oppgavene barnehagen kan gjøre for barna er å tørre å se hva barnet går igjennom og hjelpe det på best mulig måte. Barnehagen er, som nevnt innledningsvis, i en unik posisjon for å kunne hjelpe barna og forbygge at vanskene som de kan streve med som følge av omsorgssvikten ikke utarter seg til det verre.

Barn som har vært utsatt for omsorgssvikt kan blant annet ha problemer med å knytte nære bånd til personer som i utgangspunktet skulle yte beskyttelse (Killén, 2012). Personalet i barnehagen kan bidra til at barnet opplever en trygg tilknytning til et annet voksent menneske, en kompensierende trygg tilknytning, som kan overskygge for de erfaringene barnet har med tilknytning fra tidligere. Gjennom å få barnehagelæreren til å reflektere over og beskrive sin egen rolle og betydning de har, kan det muligens settes i gang noen prosesser som kan føre til at de ikke vegrer seg for å ta tak i slike vanskelige saker som omsorgssvikt kan være. *Tidlig innsats* er et nøkkelbegrep for å kunne hjelpe barn som blir utsatt for omsorgssvikt. Forskingen viser at jo tidligere man går inn for å hjelpe disse barna, jo større sannsynlighet er det for at barnet utvikler en trygg tilknytning og opplever mindre risiko senere i livet (Killén, 2010). Tidlig innsats er noe jeg kommer tilbake til i kapittel 3 og 6, men da i den forbindelse anvendes tidlig intervensjon som begrep.

Barnehagen innehar en viktig rolle for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt, slik jeg videre i oppgaven vil argumentere for. ”Barn som lever med sviktende omsorg, trenger at noen ser det, at noen tåler å se det og at noen gjør noe med det. Det er barnehagens ansvar å se og handle, ydmykt og tydelig” (Bratterud & Emilsen, 2013, s. 165). Dette er en del av barnehagens samfunnsmandat og det er sentralt at arbeidet i barnehagen fokuserer på det. Barnehagen trenger å tilpasse hjelpetiltakene ut i fra barnets særlige behov (Sagbakken, 2001). Det Sagbakken her skriver begrunner argumentasjonen for at disse barna trenger større oppfølging enn normalt gitt av barnehagelærere. Som konsekvens av å bli utsatt for omsorgssvikt kan deres utvikling innenfor de sosiale, emosjonelle, kognitive og språklige områdene bli forsinket (Killén, 2015). Dette gir barna rett til spesialpedagogisk hjelp i henhold til § 5 -7 i Opplæringslova (1998). I § 1, formålsparagrafen, i lov om barnehager (2005) står det at barnehagen skal ivareta barns behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagen skal møte barnet med tillit og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. Barnehagen skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og det skal også være et trygt sted for fellesskap og vennskap. Dette gjelder for alle barn som går i barnehagen, og i noen tilfeller vil det da være nødvendig å søke om styrkende tiltak for noen barn for å kunne oppfylle barnehagens formål.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Ut i fra belyst tema og bakgrunn for masteroppgaven har problemstillingen i masteroppgaven vært:

Hvordan opplever barnehagelæreren sin egen betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt?

Med denne problemstillingen er det særskilt barnehagelæreren sine opplevelser og beskrivelser jeg ønsker å fremme. Herunder hvilken betydning barnehagelæreren har som fagperson har for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Min hypotese i denne oppgaven er at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt bør ha rett til spesialpedagogisk hjelp i form av styrkende tiltak, kompetanseheving av personaler og ekstra ressurser, dette belyses videre i kapittel 6.

Etter hvert som jeg jobbet med datamaterialet mitt, kom det frem hvordan de ulike barnehagelærerne tilrettelegger for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. På bakgrunn av dette har jeg satt opp to forskningsspørsmål:

1) Hva gjør barnehagen for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt i et forebyggingsperspektiv?

2) Hvilke tiltak kan være nødvendige/aktuelle å sette i gang?

Underproblemstillingene gir meg mulighet til å argumentere for at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt trenger styrkende tiltak i barnehagen utover det allmenne kjente for å hindre at vanskene kan utvikle seg videre som en konsekvens av omsorgssvikten.

1.3 Begreps avklaring og avgrensning av oppgaven

Perspektivet i oppgaven tar utgangspunkt i at omsorgssvikten er oppdaget og er et faktum. Den tar for seg hvordan arbeidet i barnehagen kan bidra til å snu den negative utviklingen barna har, til en positiv utvikling ved hjelp av spesialpedagogiske tiltak. På grunn av oppgavens omfang avgrenses oppgaven til å ta for seg de konkrete tiltakene

barnehagelærerne gjør i barnehagen for barnet og hvorfor det kan være nødvendig med spesialpedagogiske tiltak. Jeg finner det likevel nødvendig å påpeke at foreldresamarbeid er et viktig aspekt i møte med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt, men dette faller utenfor denne oppgaven.

”Spesialpedagogikkens overordnede mål er å fremme gode lærings-, utviklings- og livsvilkår for barn, unge og voksne som av ulike grunner møter – eller er i betydelig risiko for å møte – funksjonshemmende vansker og barrierer i sin utvikling, læring og livsutfoldelse” (Tangen, 2012, s. 17). Innenfor spesialpedagogikken skal man forebygge vansker og avhjelpe og redusere vanskene. Det som menes med funksjonshemmende vansker er at mennesker får redusert sine lærings- og utviklingsbetingelser og sin livsutfoldelse (Tangen, 2013). Konsekvensene av å ha blitt utsatt for omsorgssvikt kan redusere barnets lærings- og utviklingsbetingelser og prege dem resten av livet. Dette utdypes teoretisk i kapittel 3 og drøftes videre i kapittel 6.

Min forståelse av spesialpedagogikk i denne sammenhengen handler om styrkende tiltak i form av konkrete tiltak som iverksettes i barnehagen for å styrke barnets utvikling og hindre at barnets vansker ikke vedvarer eller videreutvikles. Men det er også styrkende tiltak i form av veiledning av personalet for å øke kompetansen deres og gi ekstra ressurser i personalgruppa. Arnesen og Simonsen (2011) påpeker at tradisjonen innen for spesialpedagogikken har fokuset vært på individet og diagnostisering av individet. De utfordrer denne tradisjonen ved å hevde at økt vekt på utvikling av praksis om tilhørighet og læring i sosiale fellesskap innen for spesialpedagogikken, noe jeg støtter meg til. Det er lite hensiktsmessig å legge til rette for positive erfaringer med samspill med jevnaldrende når dette gjøres alene med en voksen istedenfor sammen med jevnaldrende barn.

Befring og Duesund (2012) understreker at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt kan utvikle psykososiale relasjonsvansker som er en begrunnelse for å legge større vekt på tidlig intervensjon og spesialpedagogisk hjelp for å støtte disse barna i sine utfordringer. Dette underbygger mine argumenter for at det er behov for tidlig intervensjon og spesialpedagogisk hjelp for å støtte barna i deres utvikling.

1.4 Oppgavens oppbygning

I kapittel 2 skal jeg presentere ulike politiske dokumenter og forskning som har betydning for denne oppgaven. Forskningen jeg trekker frem har relevans for barnehagelæreres betydning for barn som blir utsatt for omsorgssvikt, forebygging og tidlig intervensjon i barnehagen.

I kapittel 3 redegjør jeg for den teoretiske forankringen som oppgaven har. Her belyses relevant teori innenfor omsorgssvikt, forebygging og tidlig intervensjon som konkrete tiltak.

I det fjerde kapittelet blir forskningsmetoden beskrevet. Jeg redegjør for vitenskapsteoretisk ståsted, forskningsdesign, valg av metode og empiri. Jeg presenterer utvalget av informantene og beskriver bruk av brevmetoden. Jeg beskriver hvordan jeg har gått frem for å analysere det empiriske datamaterialet samt å redegjøre for studiens validitet og reliabilitet. Jeg avslutter kapittelet med å belyse egen forskerrolle.

I det femte kapittelet presenterer jeg studiens viktigste funn. Kategoriene som beskrives i dette kapittelet er basert på de områdene som utpekte seg gjennom analysen.

I kapittel 6 drøfter jeg funnene fra datamaterialet i lys av den teoretiske forankringen. Kategoriene fra analyseprosessen blir overskriftene i dette kapittelet.

I det siste kapittelet, kapittel 7, oppsummerer jeg hva jeg har kommet fram til i dette arbeidet og presenterer avsluttende kommentarer som svar på problemstillingen.

2 Politiske dokumenter og forskning

I dette kapittelet skal jeg presentere sentrale politiske dokumenter og tidligere forskning som er relevant for problemstillingen min. De dokumentene som blir belyst tar for seg barnehagens ansvar for å forebygge og legge til rette for tiltak som kan hjelpe barn som befinner seg i ulike risikosituasjoner.

2.1 Sentrale politiske dokumenter

Dokumentene jeg viser til er førende for barnehagene og omhandler samfunnsmandatet barnehagen har. Barnehageloven (2005) er tydelig i at barnehagen skal ivareta barns behov for omsorg, lek, læring og danning som er grunnlaget for en allsidig utvikling. Videre står det i § 2 sjette ledd ”barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller”. Det er klare føringer på at hvert barn i barnehagen skal gis de samme muligheten for omsorg, lek og læring. Barnehagen har en særlig oppgave i å oppdage om barnet har en negativ utvikling, tilrettelegge for hensiktsmessige tiltak og ha en forebyggende funksjon slik at den negative utviklingen ikke blir verre.

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011) presiserer at en av de viktigste oppgavene barnehagen har overfor barn er å gi barnet omsorg, nærhet, lek og læring for at barnet skal kunne utvikle seg. Barna må møtes med respekt og tillitt og føle at det blir tatt på alvor gjennom lek og samspill med andre. ”Leken står sentralt i barns trivsel og utfoldelse, og samspill i lek er viktig for en allsidig utvikling” (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 21). Problemstillingen for denne oppgaven er opptatt av barnehagelæreres betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Det som står skrevet både Barnehageloven (2005) og rammeplanen (2011) som gjelder alle barn, men er særdeles viktig for barn som er utsatt for risikofaktorer.

I henhold til Opplæringslova (1998) § 5-7 har barn under opplæringspliktig alder som har særlige behov for spesialpedagogisk hjelp rett til slik hjelp. Det vil si barn som trenger noe mer enn det allmennpedagogiske opplegget i barnehagen og som trenger støtte og hjelp for å utvikle seg skal få denne hjelpen. Den spesialpedagogiske hjelpen skal begrunnes ut i fra barnets behov og kan tilbys selv om barnet ikke går i barnehagen.

Stortingsmelding nr. 41, *Kvalitet i barnehagen*, fremhever barnehagens unike mulighet for å kunne oppdage og gi tidlig hjelp til barn som har behov for særskilt oppfølging, ved at nesten alle barn i Norge tilbringer majoriteten av sin våkne tid i barnehagen. Barnehagen er en viktig arena for å forebygge, oppdage behov, iverksette tiltak og skape en trygg og god oppvekst for barn som lever i en utsatt familiesituasjon, som er sentralt for denne oppgaven. Stortingsmelding 41, definerer barn som har særskilt behov som barn som trenger ekstra omsorg, hjelp til utvikling og læring av ferdigheter (St.meld. nr. 41 (2008-2009), 2009, s. 90). Mange barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt har behov for ekstra omsorg og støtte i utviklingen sin, og har da behov for spesialpedagogisk hjelp i tråd med § 5-7 i Opplæringslova.

Melding til Stortinget 18, *Læring og fellesskap*, sier også at barn som lever i vanskelige familiesituasjoner vil kunne ha behov for særskilt oppfølging og tilrettelegging. Den påpeker også betydningen av at høy kvalitet på barnehagetilbudet kan fungere som en buffer mot negativ utvikling på kort og lengre sikt. Innenfor den spesialpedagogiske hjelpen som ytes i barnehagen, er de vanligste tiltakene direkte hjelp og tiltak ovenfor barnet, veiledning av personalet og foreldre, og styrket bemanning i barnehagen (Meld. St. 18 (2010-2011), 2011, s. 26). Dette viser igjen til at disse barna har behov for noe mer enn det allmennpedagogiske tilbudet i barnehagen. Jeg vil argumentere for hvordan barnehagelærerne kan arbeide konkret med barna som har vært utsatt for omsorgssvikt gjennom spesialpedagogiske tiltak og veiledning.

2.2 Tidligere forskning

I det følgende vil jeg presentere tidligere forskning om omsorgssvikt, tilknytning, tidlig intervensjon og forebygging i barnehagen. Det er sentralt å vite noe om hva den tidligere forskningen viser for eventuelt å kunne finne ut av hvilke nye perspektiver denne oppgaven kan bidra med.

Bratterud og Emilsen gjorde en undersøkelse blant barnehageansatte i Midt-Norge hvor de fant at over 60 % av de ansatte har vært alvorlig bekymret for et barns omsorgssituasjon. I hovedsak var barnehageansatte vært bekymret for om barnet ble utsatt for eller vitne til psykisk eller fysisk vold (i følge Bratterud & Emilsen, 2013). ”I alt 92 % av de barnehageansatte opplever at de gjennom sin grunnutdanning (barne- og

omsorgsarbeider og førskolelærer) ikke har fått tilstrekkelig kompetanse om omsorgssvikt, vold og overgrep mot barn i barnehagealder (Bratterud & Emilsen i følge Bratterud & Emilsen, 2013). Bratterud og Emilsen fant også i sine undersøkelser at det er sentralt at barnehagen har en kompenserende rolle for barn som trenger støtte og hjelp (i følge Bratterud & Emilsen, 2013). Den kompenserende rollen barnehagelærerne kan ha er nært knyttet opp mot deres betydning for disse barna, som jeg etterspør i min problemstilling. En barnehagelærer har bred kompetanse knyttet til samspill med barn og vil kunne bidra til å gi disse barna omsorg og trygghet. Deres betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt kan være at barnet igjen opplever tillit til voksne og føler seg trygge i barnehagen slik at de kan utvikle seg på lik linje med jevnaldrende. Barnehagen kan i noen situasjoner gå utover ansvarsområdet sitt, men det kan føre til at barnets omsorgssituasjon bedres (Bratterud & Emilsen, 2013). Det kan være barnehagelærere som har skiftetøy tilgjengelig, tar ansvar for barnets hygiene eller henter og leverer barnet i barnehagen.

Forskning viser hvilken enorm betydning barnets omsorgssituasjon de første par-tre årene har for dets psykiske helse og funksjon (Killén, 2012). Det er kjent at utsatte barn som får tidlig hjelp har større forutsetninger for å klare seg godt senere i livet (Kristoffersen & Clausen i følge Bratterud & Emilsen, 2013). Igjen ser vi hvilken stor betydning personalet i barnehagen kan ha for disse barna. Internasjonal forskning viser også til positive langtidseffekter av tidlig intervensjon, spesielt for barn i risiko, innenfor fremtidig utdanning, arbeid og inntekt (Mogstad & Rege, i følge Størksen & Thorsen, 2011, s. 42). Dette underbygger påstanden om at tidlig intervensjon og spesialpedagogisk hjelp er noe barn som har vært utsatt for omsorgssvikt trenger, slik jeg vil belyse nærmere i kapittel 6.

Lehn (i følge Bratterud & Emilsen, 2013) foretok en undersøkelse blant førskolelærere som mente at å trygge tilknytningen og samspillstrening var viktige tiltak. Ved at barnet har en primærkontakt i barnehagen vil man kunne gi mer trygghet og støtte. Det vil ha en positiv innvirkning på å skape trygg tilknytning og utvikling hos barnet.

Flere undersøkelser (Howes & Ritchie, Howes, Galinsky & Kantos, og Hagstróm, i følge Drugli, 2010) viser at barn med utrygg tilknytning som begynner i barnehagen kan etablere en trygg tilknytning gjennom at personalet i barnehagen har en målrettet

innsats og er sensitive ovenfor barnet. Barnehagepersonalets innsats kan da være av stor betydning for barna gjennom målrettet arbeid med barnet som har vært utsatt for omsorgssvikt, for å kunne hjelpe det med å bearbeide det som har skjedd og bygge tillitt til voksenpersoner igjen. Det er også sentralt at barnehagen tilrettelegger for at barnet skal ha en normal tilværelse i barnehagen og eksempelvis bruker leken som et tiltak i arbeidet sitt. Dette perspektivet vil jeg komme inn på i kapittel 6, når jeg drøfter hvilke konkrete tiltak barnehagelærerne bruker i sitt arbeid. I det følgende vil den teoretiske forankringen for oppgaven bli presenter.

3 Teoretisk forankring

I dette kapitlet presenteres en del teori som er knyttet til barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Herunder hvilke utfordringer barnet står ovenfor og hvordan barnehagelærerne kan jobbe forebyggende med tidlig intervensjon. Mye av litteraturen vil hevde at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt trenger noe mer enn det allmennpedagogiske for å få den hjelpen de trenger. De ulike teoretiske perspektivene har jeg blitt kjent med etter at jeg har foretatt analysen av det empiriske datamaterialet mitt siden jeg går induktivt frem i metoden og lar empirien legge føringen for det teoretiske rammeverket (Thagaard, 2013). Noe av teorien hadde jeg kunnskaper om før jeg startet på dette arbeidet.

Valget av ulike teoretiske tilnærminger er relatert til oppgavens problemstilling om hvordan barnehagelærere *opplever* sin betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Det er sentralt for å besvare problemstillingen å vite noe om hva omsorgssvikt er og hvilke tilknytningsstiler man kan identifisere og hvilken hjelp disse barna har behov for. Barnehagelærere har betydning for barnet gjennom at de kan forebygge videre negativ utvikling, tidlig intervensjon og tilrettelegge for tiltak for barnet, disse utdypes nærmere i dette kapitlet. Amundsen (2008, s. 42) skriver at i arbeid med barn er det nødvendig å forstå at barn påvirkes av sine omgivelser samtidig som de selv også påvirker omgivelsene. For å kunne forstå barnet er det viktig å ha så god oversikt man kan over de faktorene som påvirker barnet. I det følgende vil jeg presentere aktuelle teorier innenfor *omsorg, relasjonskompetanse, voksenrollen og lek* som utpeker seg som sentrale begreper når barnehagelærerne beskriver sin opplevelse av hvilken betydning de har for barn som blir utsatt for omsorgssvikt.

3.1 Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt

I denne oppgaven bruker jeg begrepet omsorgssvikt ofte, det er derfor vesentlig å gå i dybden på hva begrepet innebærer. Dette for å kunne forstå hvilken risikosituasjon disse barna befinner seg i, hva situasjonen gjør med dem og hvilken virkning det kan ha for dem. Litteraturen om omsorgssvikt deler gjerne omsorgssvikten opp i fire ulike kategorier: barn som blir utsatt for vanskjøtsel, barn som blir utsatt for fysisk overgrep, barn som blir utsatt for psykisk overgrep og barn som blir utsatt for seksuelle overgrep

(Killén, 2015; Kvello, 2010). Barn som utsettes for omsorgssvikt utsettes sjeldent for bare en av kategoriene, og en kategori kan være forløperen til en annen (Killén, 2015; Kvello, 2010). Vanskjøtsel er den vanligste formen for omsorgssvikt, det handler ikke bare om fraværet av den fysiske omsorgen for et barn, men også fraværet av å dekke barnets kognitive, emosjonelle og sosiale behov. Fysisk overgrep er når barn skades ved aktiv handling eller manglende tilsyn. Barn som blir utsatt for fysisk overgrep forventer å bli avvist av omsorgspersonen og de lever med angst for nye overgrep. Killén (2015, s. 48) definerer kort psykiske overgrep ”som en kronisk holdning eller handling hos foreldre eller annen omsorgsgiver, som er ødeleggende for, eller forhindrer utviklingen av, et positivt selvbilde hos barnet”. Barn er meget lojale ovenfor sine foreldre selv om de har vært utsatt for ulike former for omsorgssvikt. I slike situasjoner kan barnet gjerne føle ansvar og skyld for det som har hendt dem. Psykiske overgrep kan være mer destruktivt enn noe annet overgrep og kan være vanskelig å avdekke.

Seksuelle overgrep defineres som ”barn som av voksne omsorgspersoner engasjeres i seksuelle aktiviteter som de verken emosjonelt, seksuelt eller utviklingsmessig er modne for” (Killén, 2015, s. 61). Overgrepspersonene er ofte voksne som barnet har tillit til, der barnet klarer ikke å forstå disse handlingene. Konsekvensene for et barn som har vært utsatt for overgrep kan være mange og betydelige, det påvirker atferden, det sosiale livet og fysisk og psykisk helse (Killén, 2015). Som skrevet tidligere ønsker jeg gjennom denne oppgaven å belyse barnehagelærerens betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt og hvordan barnehagen ivaretar disse barna gjennom tidlig intervensjon i form av konkrete tiltak, noe jeg vil komme tilbake til. Gjennom å ha et målrettet fokus i arbeidet sitt kan barnehagelæreren med for eksempel med spesialpedagogisk veiledning fra andre instanser hjelpe barnet til å få en trygg tilknytning til andre mennesker, bearbeide opplevelsene sine gjennom lek og vise barnet god omsorg som det kanskje ikke tidligere har erfaringer med. Her har barnehagelærere høy kompetanse gjennom sin utdanning om hva som fremmer utvikling og betydningen av å utøve omsorg og lekens egenverdi.

3.1.1 Tegn på at barn blir utsatt for omsorgssvikt

Sagbakken (2001, s. 166) beskriver ulike symptomer som barn utvikler hvis de utsettes for omsorgssvikt. Barn som lever under omsorgssvikt utvikler ofte et lavt selvbilde og lav sosial kompetanse. Hvordan barnehagelærerne kan jobbe med lavt selvbilde og

sosial kompetanse er noe jeg kommer tilbake til i drøftingskapittelet. De har ofte utviklingsforsinkelser innenfor det sosiale, kognitive og språklige området. De ulike symptomene henger sammen med oppveksten de har. Foreldre som ikke gir oppmuntring til å utforske og er fysisk og/eller psykisk fraværende er belastende for barna. Det som er felles for alle barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt er at de har behov for et miljø som gir dem andre erfaringer enn hjemmet gir. De har ofte store problemer med relasjoner til personer rundt seg. De skadene som denne relasjonen kan påføre barnet er stadig det som kan påvirke en uheldig utvikling. Det er her fokuset må være. De overfører sine relasjonserfaringer til voksne og barn i barnehagen. De stoler ikke på voksne, viser usikkerhet og er mindre villige til samspill. Det er her barnehagen kan spille en kompenserende rolle.

Denne typen atferd kan lett mistolkes av voksne, de kan tro at barnet ikke ønsker kontakt med voksne ved at barnet opptre avvisende. Noen barn utviser utagerende, aggressiv atferd som en måte å tilnærme seg voksne og barn på, selv om det kun oppnår negativ oppmerksomhet (Sagbakken, 2001). Det kan være her at de voksne tolker det som en egenskap ved barnet, og ikke som en tillært reaksjon på en vanskelig livssituasjon. Andre barn kan være overdrevent sensitive for voksnes reaksjoner. De unngår konflikter, holder seg for seg selv og leker lite (Sagbakken, 2001). De kan misforstås som sjenerte barn som holder seg for seg selv. Det er nødvendig at barnehagen har kjennskap til de ulike symptomene for å kunne hjelpe barnet til å skape positive relasjonserfaringer for å snu den uheldige utviklingen. Dette er perspektiver jeg vil drøfte videre i kapittel 6.

3.2 Tilknytning

For å kunne forstå hva omsorgssvikten gjør med et barn kan det være aktuelt å ta for seg tilknytningsteori og ulike tilknytningsstiler. Barn er biologisk predisponert til å etablere tilknytning og de bruker tilknytningsspersonen som en sikker base å utforske fra og som de oppsøker når de har behov for trøst og nærhet (Bowlby, 1994). Hvordan barnet knytter seg til omsorgsgiveren kommer an på den følelsesmessige interaksjonen mellom dem. Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt utvikler ofte en form for utrygg tilknytning til foreldre. Barna bygger på sine erfaringer fra samspill med foreldrene i møte med andre voksne. De utvikler tilknytningsmønstre som er basert på deres

tidligere erfaringer (Killén, 2015). Har et barn negative erfaringer med tilknytning vil det påvirke barnet videre i livet som oftest i negativ retning.

Tilknytningsprosesser er avgjørende for hvordan vi forstår oss selv og hvordan vi forstår de voksne. Barnet utvikler indre arbeidsmodeller, som er en indre oppfatning av seg selv, sine omsorgspersoner og hva de kan forvente av dem. Indre arbeidsmodeller er barnets mentale representasjon om seg selv, hvordan barnet fungerer i relasjon til andre (Drugli, 2010). Barnet kan endre sine indre arbeidsmodeller fra negative til positive hvis de får gode samspillserfaringer med andre sensitive personer. Her kan barnehagen spille en viktig kompenserende rolle. Barnehagen kan legge til rette for at barnet får positive erfaringer gjennom lek, omsorg, gode og stabile voksne som har kunnskap om å bygge gode relasjoner. Barnet utvikler ulike tilknytningsmønstre basert på hvilken erfaring det har med tilknytning, jeg skal i det følgende gå inn på de ulike tilknytningsmønstrene.

3.2.1 Ulike tilknytningsstiler

De ulike tilknytningsmønstrene barnet har sier noe om hvilken omsorgsstil foreldrene bruker ovenfor barnet. Kvaliteten på samspillet mellom barnet og foreldrene er avgjørende for om barnet utvikler trygg eller utrygg tilknytning (Drugli, 2010). Disse ulike formene for tilknytningsmønstre er nødvendig å ha kjennskap til for å få innsikt i barnets følelser og hvordan de opplever sine omgivelser og når barnehagen skal tilrettelegge hjelpen til barnet på best mulig måte. I litteraturen skiller Killén (2015) og Kvello (2010) mellom fire ulike tilknytningsstiler som er basert på barnets tilknytningsatferd.

- Ved tilknytningsstil A, unnvikende, skjuler barnet følelsene sine og later som alt er bra, de er usikre i sosiale situasjoner og har lite behov for trøst og omsorg. Barna har opplevd foreldre som er fraværende, gir lite respons og omsorg. Barnets tilknytning blir da fraværende.
- Tilknytningsstil B, trygg, er barn som har erfart at omsorgspersonene sine er forutsigbare, fysisk tilstede og emosjonelt tilgjengelige. Barna opplever omgivelsene sine som trygge, er positive og åpne i møte med andre og viser evne til empati og rettferdighetssans. Tilknytningen bidrar til en positiv utvikling hos barnet.

- Ved tilknytningsstil C, ambivalent, lever barnet i frykt for å bli oversett. De er vant med å få ujevn respons og omsorg fra foreldrene. De forsterker sin atferd for å prøve å oppnå respons. De kan være oppmerksomhetskrevende, selvsentrerte, egoistiske og dominerende.
- Den siste tilknytningsstilen, D, desorganisert. Barnets relasjon til omsorgsgiveren er årsaken til deres frykt, fortvilelse, smerte og sinne. Barnet lever i frykt for ikke å bli tatt vare på og de oppfatter seg selv som uelsket, avvist og onde. Barnet kan være impulsivt, hyperaktivt, destruktivt og mestrer i liten grad å regulere følelsene sine.

For barn som har vært utsatt for omsorgssvikt kan risikoen for å utvikle ulike former for vansker stor. Dette belyses nærmere under kapittel 3.3.

3.3 Risikoen for barn som utsettes for omsorgssvikt

Det er flere ulike risikofaktorer for barn som utsettes for omsorgssvikt som kan ha stor innvirkning på barnet opp i voksen alder. Disse barna står i fare for å utvikle angst, aggresjon, traumer, post-traumatisk stressyndrom (PTSS), utviklingsforsinkelser, atferdsproblemer, somatiske reaksjoner og sosiale, emosjonelle og kognitive skader (Killén, 2015). Barn som utsettes for omsorgssvikt kan ha vanskeligheter med å tilpasse seg de risikofaktorene de utsettes for, og kan utvikle en eller flere former for psykiske vansker. Tiltakene som iverksettes i barnehagen kan bidra til å redusere de psykiske vanskene hos barnet (Drugli, 2014). Hvert enkelt barn som utsettes for omsorgssvikt blir preget av det og traumatiseringen av barnet har konsekvenser. Traumene og stresset barn opplever av å ha blitt utsatt for omsorgssvikt har en negativ effekt på hjernes utvikling (Emilsen, 2014). Det er liten tvil om at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt risikerer å utvikle omfattende vansker som følge av det de har opplevd. Her kan barnehagen spille en viktig rolle ved å forebygge utviklingen og gjennom tidlig intervensjon som er temaene for de neste to underkapitlene.

3.4 Forebygging

Forebygging har til hensikt å motvirke utvikling av problemer. I spesialpedagogisk sammenheng vil det si å forsterke positive ressurser hos barnet og forhindre negativ utvikling (Hagtvet & Horn, 2012, s. 564). Det handler om å ha kunnskap til å oppdage barn som på ulike måter strever og til å handle når man observerer et barn som har en negativ utvikling. Befring (2012) skriver om forebygging innen for psykososiale vansker og deler forebyggingen inn et tosidig perspektiv. På den ene siden å beskytte barn mot elementer som kan medføre, forsterke og vedlikeholde problemutvikling, og på den andre siden tiltak som å bidra til at barna utvikler kompetanse til å beskytte seg selv. Forebyggende tiltak deles inn i to nivåer: primær- og sekundærbygging. Den primære forebyggingen tar sikte på den generelle samfunnsinnsatsen, som lovforbud mot alle former for overgrep mot barn. Den andre, sekundærforebygging, som er å oppdage problemene og risikofaktorene og kunne snu det. Man skal hindre at problemtilstanden vedvarer eller videre utvikles. I denne oppgaven er det sekundærforebygging som er mest sentralt. Når man arbeider med forebygging er det sentralt å kjenne til hva som er positive oppvekstvilkår for barn og hva som er mulige risikofaktorer og hvilke tiltak som kan fremme en positiv utvikling. Risikofaktorer referer til ulike negative faktorer som vil ha negative konsekvenser for barnet. Det er vanskelig å skape en risikofri oppvekst men heller jobbe systematisk forebyggende i forhold til de risikofaktorene er barns liv.

Befring (2012) hevder videre at når det gjelder barn som blir utsatt for omsorgssvikt ligger det et "føre-var-prinsipp". Det er snakk om forebygging som beskyttelse for disse barna, iverksette relevante tiltak som skjermer barna fra risikofaktorene. Den andre delen av forebygging skriver samme forfatter om er barnets egen motstandsdyktighet i møte med risikofaktorene (Befring, 2012, s. 140). Det handler om å utvikle positive holdninger, endre negative holdninger, som bidrar til å fremme positiv atferd og livsperspektiver gjennom å la barnet være aktør i eget liv, oppleve mestring og å gi barnet ros og oppmuntring. "De fleste støttende og stimulerende tiltak ovenfor barn og ungdom kan betraktes som forebyggende. Praktiseringen av all god pedagogikk og spesialpedagogikk er i realiteten forebyggende virksomhet" (Befring, 2012, s. 146). Forebygging har stor verdi for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Det fører til at det iverksettes relevante og gode tiltak samt at de får positive erfaringer som gjør dem motstandsdyktige mot risikofaktorer. Dette er også i henhold til det Hagtvet og Horn

(2012, s. 587) skriver om at ”forskning viser at forebyggende innsatser gir gevinster, forutsatt at de innledes tidlig, har et betydelig omfang, er langvarig (om nødvendig) og utføres av kvalifiserte fagfolk”. Kunnskap om hvordan man kan hjelpe disse barna er sentralt og det er en nødvendighet at barnet får spesialpedagogisk hjelp. Man trenger å handle tidlig, samtidig tenke og handle langsiktig for å hjelpe barnet.

3.5 Tidlig intervensjon

Som vist til innledningsvis går nesten alle barn i Norge går i barnehagen i dag. Det gir barnehagen en stor mulighet for å kunne gi tidlig hjelp til de barna som trenger det. Et barn som viser negativ utvikling på grunn av mangelfull omsorg fra foreldrene kan endre utviklingen i positiv retning hvis barnehagen setter inn tiltak. Det er sentralt at tiltakene settes inn så tidlig som mulig, hvor tiltakene må være relevante for barnet (Drugli, 2014). Når foreldrene svikter i å stimulere barnets utvikling og læring kan barnehagen ha en viktig funksjon i dette, som også gjelder hvis omsorgen fra foreldrene svikter (Dalen & Tangen, 2012). Positiv og stabil relasjon til en voksen utenfor familien vil være en beskyttelsesfaktor for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Beskyttelsesfaktorer vil kunne gjøre at barnet utvikler resiliens. Resiliens vil si at barnet kan overkomme alvorlige belastninger og klare seg bra selv om de har negative erfaringer (Drugli, 2014). Ved at barna får god og tidlig hjelp i barnehagen kan det bidra til å redusere risikoen for en større problemutvikling. ”Barnehagen bør fungere som en beskyttelsesfaktor for barn som er i risiko for eller som har utviklet psykiske vansker” (Drugli, 2014, s. 250). Dette forutsetter at barnehagepersonalet har kunnskaper om psykiske vansker og søker veiledning for å hjelpe barnet.

Forebygging i barnehagen er av stor betydning ved å sette inn hjelp og støtte på et tidlig tidspunkt (Tangen, 2012). For barn som opplever omsorgssvikt er det som møter dem i barnehagen som gir en mulighet til å rette opp de skjevheter og den kanskje manglende forståelse for deres behov som de ellers har møtt (Sagbakken, 2001, s. 168). Barnehagen må gi barnet en positiv opplevelse av seg selv hvis det skal vær et godt utviklings- og læringsmiljø for barnet (Sagbakken, 2001). Barnehagen må hjelpe barnet til å endre sin egen selvfølelse fra lav til god, ved å gi det positive samspillserfaringer og å være gode omsorgspersoner.

Helle (2015) skriver i sin artikkel at barnehager av høy kvalitet er et helsefremmende tiltak. Hun hevder at høy kvalitet i barnehagen gjenspeiles i rammebetingelsene som gruppestørrelse, kvalifiserte fagfolk, stabilt voksenpersonell og tid. Barn som opplever vanskelige livssituasjoner har ikke nødvendigvis noen positive erfaringer med omsorg og barnehagelæreren kan da bruke omsorg som et konkret tiltak i barnehagen.

Videre skal jeg gå inn på teorier om de ulike kategoriene som kom frem gjennom datamaterialet mitt. Kategoriene symboliserer de tiltakene barnehagelærerne bruker i barnehagen når de jobber med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt.

3.5.1 Omsorg i barnehagen

Den første av tiltakene er omsorg. Disse barna har opplevd sviktene form for omsorg fra foreldrene av ulik art, det kan være et målrettet tiltak å gi disse barna positive erfaringer med god omsorg som de mangler erfaringer med. Omsorg er et omdiskutert begrep, men jeg vil se på begrepets relevans for barnehagen, i sitt arbeid med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. ”Omsorg har verdi i seg selv. Omsorg er nært knyttet til oppdragelse, helse og trygghet, og er samtidig en viktig forutsetning for barns utvikling, læring og danning” (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 31).

”Omsorg sies å være en følelse, et motiv eller sinnelag som en person viser ovenfor andre som tenger støtte, hjelp eller pleie” (Løvlie, 1990, s. 34). Denne formen for omsorg skriver Løvlie (1990) er noe som er inne i den enkelte, men hvis man bruker ordet omsorgsperson er det snakk om hvilken rolle en har, og andres forventinger til en. I barnehagen innehar man rollen som omsorgsperson, og omsorgen er da knyttet opp mot allmenne krav som stilles til barnehagen.

Tholin (2013) skriver om at ”omsorg i barnehagesammenheng skal ikke erstatte den familiære omsorgen, men den kan forstås som en supplerende faktor i barns liv, som også kan ha andre kvaliteter enn omsorg i familien” (Tholin, 2013, s. 64). For barn som blir utsatt for omsorgssvikt er det særdeles viktig at de får oppleve og erfare en annen form for omsorg enn hva de er vant med hjemme. Nygren (1995) har identifisert 3 hovedformer for omsorg innen barnevernet som er relevante rettet mot barnehagen, som også Tholin (2013) påpeker, behovsomsorg, utviklingsomsorg og oppdragelsesomsorg. En av hovedformene for omsorg som Nygren (1995) beskriver er behovsomsorg som i

barnehagen kan bety å gi barnet mat, tørr bleie og søvn. Barnet skal føle seg ivaretatt og anerkjent. Personalet må evne å ivareta de behovene barnet har. Utviklingsomsorg tar sikte på å sikre barnet en god utvikling både fysisk og psykisk. Mens oppdragelsesomsorg er gi å barnet en god oppdragelse med utgangspunkt i ulike normer og verdier.

Tholin (2013) utfordrer den tradisjonelle måten å tenke rundt omsorg på som et rettlinjet fenomen hvor omsorgsgiver gir omsorg til omsorgsmottaker. Tholin (2013, s. 20) hevder heller at det dreier seg om en omsorgsrelasjon hvor begge parter bidrar og aktive, og hvor forholdet mellom dem kjennetegnes av særlige kvaliteter som begge anerkjenner som omsorg.

Killén (2012) skriver om det hun kaller for terapeutisk omsorg ved at barnet har behov for gode opplevelser i barnehagen som kan være støttende for barnets utvikling. Barnehagepersonalet må bestrebe å kompensere for den utrygge tilknytningen barnet har erfart gjennom å gi barnet terapeutisk omsorg. Ved å ha kunnskap om barnets tilknytningsstil kan barnehagelæreren gi barnet gode opplevelser som er noe annet enn de opplevelsen barnet har fra før av. En slik forståelse av barnets tilknytningsstil vil ved tilrettelegging gi nye positive erfaringer og gjenspeiler terapeutisk omsorg.

De ulike perspektivene på omsorg viser til hvor omfattende dette begrepet kan være. I denne konteksten er det sentralt å se de ulike perspektivene i sammenheng med hverandre. For barn som har vært utsatt for omsorgssvikt vil det være nødvendig å se omsorgsbegrepet både innenfor barnets behov, utvikling og oppdragelse som igjen kan sees i sammenheng med den terapeutiske omsorgen. Jeg stiller meg undrende til er om omsorgsrelasjonen, slik Tholin (2013) beskriver den, nødvendigvis trenger å være en relasjon hvor begge parter bidrar og er aktive når det er snakk om barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Jeg vil anta at for disse barna er det hovedsakelig viktigst at det er noen som viser dem en annen form for omsorg enn hva de har erfaringer fra tidligere og at det ikke forventes av dem å vise dem samme omsorgen tilbake.

3.5.2 Relasjonskompetanse

Som barn i barnehagen har man som oftest en relasjon til andre barn og voksne i barnehagen, men for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt er det ikke nødvendigvis

slik. Det er av betydning for disse barna at barnehagelærerne har kompetanse om relasjoner og kan tilrettelegge for at barnet får positive erfaringer med gode relasjoner. Spurkeland (2012, s. 17) definerer relasjonskompetanse som ”ferdigheter, evner, kunnskaper og holdninger som etablerer, utvikler, vedlikeholder og reparerer relasjoner mellom mennesker”. Det er sentralt for de ansatte som arbeider med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt å kjenne til, slik at de kan hjelpe barna til å etablere og utvikle positive relasjoner til andre barn og voksne.

”Skal barnehagen være et godt hjelpetiltak må den være en kompensasjon for det de må savne i sitt eget hjemmemiljø. Dette innebærer at barnehagen bør kunne gi barnet nye gode og utviklingsstøttene relasjoner” (Sagbakken, 2001, s. 168). ”I nye relasjoner gjentar barnet de relasjonserfaringene de har fra sine primære omsorgspersoner. Slik påvirker barnets erfaringer de relasjonene de etablerer i barnehagen (Sagbakken, 2001, s. 169). Killén (2012, s. 120) hevder at relasjonskompetansen er den viktigste kompetansen pedagoger og andre som jobber med barn må ha.

Barn i risikosituasjoner har behov for en tilknytningsperson utenfor familien. Barnehagepersonalet bør kunne være denne personen ved å gi kompletterende omsorg og kompenserende for mangelfull omsorg. Dette forutsetter kunnskap om relasjoner, ved at en tar barns perspektiv, forstår hvordan barn opplever situasjonen og svarer på disse følelsene (Killén, 2012). ”Det er via relasjonen vi best kan støtte alle barn i utviklingen og hjelpe de barna som trenger det mer” (Killén, 2012, s. 120). Det er også viktig at denne personen har kunnskaper om relasjoner og evne til relasjonsbygging, for det er gjennom å ha en relasjon til barnet at den voksne kan støtte barnet i sin utvikling.

Befring og Duesund (2012) hevder at når barn strever med relasjonsvansker, er vanskene ofte knyttet til problemer i oppveksten som omsorgssvikt, mangel på støtte, belastende hjemmemiljø og verdsetting. Det understrekes også at det kreves spesialpedagogisk kompetanse og tilnærminger for å kunne hjelpe disse barna. Noen av barna trenger så tett oppfølging at det er nødvendig med ekstra ressurser på avdelingen, og kanskje en spesialpedagog/støttepedagog som innehar mer kunnskap om de ulike utfordringen barnet strever med slik at de vet hvilke konkrete tiltak som er hensiktsmessige å tilrettelegge for.

3.5.3 Voksenrollen

Barn har behov for omsorgspersoner som kan se deres behov, følelser, opplevelser og gir respons på en slik måte som gir barnet trygghet og gir barnet rom til å kunne sette ord på egne følelser. Hva personalet tenker om og hvordan personalet håndterer omsorgen for barna, har sammenheng med hvordan vi er sammen med barna. Barnehageansatte bør fokusere på hvordan de kan være den betydningsfulle andre for barn som har vært utsatt for omsorgssvikt (Emilsen, 2014). Tholin (2014 s. 225) skriver at det er ”dekning for å hevde at personalets aktive, omsorgsfulle involvering i barn er en forutsetning for barns utvikling og velvære”. Barna er således avhengig av en omsorgsfull voksen i barnehagen for å kunne utvikle seg.

Barnehagen må gi barnet gode erfaringer med trygg tilknytning for at de skal kunne endre tilknytningsstilen sin (Killén, 2012). Barn som blir utsatt for omsorgssvikt kan endre sin utviklingsprosess i positiv retning når de er sammen med gode og omsorgsfulle voksne. De voksne i barnehagen kan endre denne utviklingsprosessen ved å være sekundære tilknytningspersoner som er nære barnet og gir trygghet. Det er sentralt å jobbe målrettet for å fremme en positiv tilknytning mellom personalet og barnet. Barnet trenger sekundære tilknytningspersoner som er av høy kvalitet (Drugli, 2010). Det må være tilknytningspersoner som representerer noe annet enn hva barnet har erfaringer med fra tidligere og kan legge til rette for å skape gode relasjoner og samspill.

Når barnehageansatte skal jobbe med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt er det sentralt at den voksne forstår barnets tilknytningsmønster. For å kunne gjøre dette er det viktig at personalet har kunnskap om tilknytningsteori og tilknytningsstrategier. Personalet i barnehagen kan kompensere for en utrygg barn-foreldre tilknytning. Det er viktig at den voksne har en realistisk oppfatning av barnet, er positivt følelsesmessig engasjert, viser empati for barnet, har realistiske forventninger til barnets mestring og klarer å ivareta barnets grunnleggende behov. Det er av betydning at det er en person som er den kompenserende tilknytningspersonen til barnet. Den personen som skal være dette, trenger å tenke igjennom sine egne holdninger, og være bevisst på at barnet kan vise utagerende eller tilbaketrukket atferd, og håndtere dette på en måte som er god ovenfor barnet (Killén, 2012). Denne personen må være tilgjengelig for å beskytte og gi

trøst til barnet. I en barnehagehverdag kan det være veldig sårbart hvis det kun er en person som har denne rollen da sykdom og andre faktorer kan forekomme.

”Det handler om å lytte til barnet, speile det med den forståelsen en har. Da er vi der barnet er følelsesmessig. Dette er grunnlaget for ekte anerkjennelse, og da føler barnet seg forstått og respektert” (Killén, 2012, s.127). Det er viktig at den voksne synliggjør barnet, hjelper det til å bli sett og hørt, og viser genuin interesse og engasjement for barnet. Det er sentralt at barnehagen må jobbe for å avkrefter de negative forventningene barnet har til voksne, det betyr at personalet må inneha en væremåte som er helt annerledes enn det barnet kjenner til fra før av. Det er nødvendig at barnet får gode erfaringer med å være i spill med andre mennesker. Det gjelder å gjenta disse spillhandlingene og bygge relasjoner på bakgrunn av dette (Killén, 2012). Barnet strever med å forstå de voksne og omgivelsene rundt seg. For at de skal kunne forstå, er det viktig at personalet gir barnet informasjon om hva som foregår med mamma eller pappa og deres situasjonen. Dette gjør personalet ved å være støttende, åpne, forbereder barnet på ting som skal skje og gi dem tid til å forstå.

Kibsgaard (2014) påpeker at ”en av pedagogens viktigste prioriteringer i barnehagen blir dermed å sørge for at alle barn har noen å være sammen med, og at de søker det gode og positive hos alle” (Kibsgaard, 2014, s. 362). Den voksenrollen personalet i barnehagen har ovenfor barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt er særdeles viktig. De kan gjennom sin rolle hjelpe og støtte barnet i å bearbeide de følelsene de strever med, og kan dermed bidra positivt til utviklingen deres og hjelpe barna med å skape gode relasjoner til andre barn og voksne. Dette er en rolle som krever bevissthet rundt egne holdninger, egen kompetanse og anerkjenne hvilken betydning de kan ha for barnet. Voksne som anerkjenner leken som et fristed og tilrettelegger for å bruke leken som et konkret tiltak for at barnet kan tilegne seg gode spillserfaringer er betydningsfullt. Dette vil jeg belyse i det følgende.

3.5.4 Lek

Leken opptar mye av tiden for barn i barnehagen, både den frie leken og lek i mer strukturerte former. Leken har en egenverdi hvor barn har høy kompetanse og engasjement (Kunnskapsdepartementet, 2011). Dette gjelder i høy grad også for barn som har vært utsatt for omsorgssvikt selv om de nødvendigvis ikke har høy kompetanse

innen for leken. Disse barna kan ha behov for å få hjelp til å lære seg å leke (Killén, 2012).

Barnehagen har et samfunnsmandat som blant annet handler om å tilrettelegge for lek i barnehagen, slik står det beskrevet i Rammeplanen:

”Barn kan uttrykke seg på mange måter i lek, og leken har en selvskreven og viktig plass i barnehagen. Barnehagen skal bidra til den gode barndommen ved å gi alle barn muligheter for lek. Leken har betydning for barns trivsel og som en grunnleggende livs- og læringsform. I barnehagen skal barna få oppleve lek både som egenverdi og som grunnlag for læring og allsidig utvikling” (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 16).

Leken har stor betydning for barna i barnehagen. Lillemyr (2011) tar for seg hvorfor leken er så viktig for barn. Han skriver at leken er sentral fordi den har stor betydning for barnas utvikling og sosialisering, den kan stimulere alle sider ved barnets utvikling. Barn bruker store deler av sin tid til å leke, hvor leken er ofte er lystbetont og motiverende i seg selv.

For at barn skal leke, er det viktig for dem å kunne de ulike lovene og reglene som gjelder for leken, de må kunne ta initiativ, forhandle, videreutvikle tema og gi seg hen til fantasien. Kibsgaard (2014) skriver om *Den livsviktige leken*, for leken er livsviktig for barn. Gjennom leken er man del av et fellesskap som er grunnleggende for om barn oppfatter seg som verdifulle eller ikke. Leken bidrar til at barnet kan mestre livet i samspill med andre. I leken gror også vennskap og de får samspillserfaringer som bidrar til å styrke det sosiale spillet som øker selvfølelsen og mestring. I motsetning kan barn ved å ikke være delaktig i leken, bli passive barn og få mangelfull utvikling i tilknytning til andre barn.

Barn som evner å leke, bruker leken til å utforske omverden og sin indre verden, men også til å bearbeide problemer og skremmende opplevelser (Öhman, 2012). Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt kan få muligheten til å bearbeide det som har hendt. I leken kan barnet fortelle sin egen historie, lage en lykkelig slutt for å gi seg selv håp. Barn som ikke har evnen til å leke har behov for lekestøtte. Det er da sentralt at den voksne bygger leken på relasjonen den voksne og barnet har mellom seg. Barnet må møtes med respekt og anerkjennelse, og den voksne må vise barnet at den ser og forstår

hva barnet prøver å gi uttrykk for (Öhman, 2012). Det handler om å tolke det barnet leker og prøve å tyde hva barnet forteller gjennom leken.

Det kan være at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt har liten erfaring fra lek og dermed ikke har lært å leke, da trenger barnet en voksen som støtter det til å leke fritt og spontant. Barna trenger hjelp til å lære seg å leke og deres tilknytningsstil preger hvordan de tilnærmer seg leken (Killén, 2012). ”Leken har en helende funksjon og danner grunnlaget for utviklingen av ferdigheter. Den gir muligheter til å uttrykke overveldende følelser som det ikke er lett å uttrykke verbalt” (Killén, 2010, s.216). Leken kan bidra til at barnet opplever noe morsomt og gledefylt. Personalet bør tilrettelegg for at barnet får gode og positive erfaringer med lek, den erfaringen barnet gjør kan personalet bruke til å bygge videre på i relasjonen.

Gjennom leken tilegner barnet seg også sosial kompetanse. I henhold til Lamer (2014, s. 8) handler sosial kompetanse ”om å mestre samspill med andre”. Barna evner å engasjere seg i sosialt samspill med andre på en sosialt akseptabel måte. Disse ferdighetene kan føre til at barnet får et bedre forhold til omgivelsene, de erfarer positive reaksjoner på seg selv, noe som igjen kan gjøre at de mestrer tilknytning utenfor familien bedre (Killén, 2010). Barn som strever med sosial kompetanse har ofte dårlige samspill med andre som igjen kan føre til at deres sosiale selvoppfatning og mestring svekkes (Lamer, 2014). Barnehagen trenger å legge til rette for at barnet skal utvikle sin sosiale kompetanse slik at de opplever en positiv selvoppfatning og mestringsfølelse. Det vil også gjøre barnet rustet for å etablere sosiale samspill videre i livet.

Relasjonsvansker, samspillsvansker og tilknytningsvansker, er utfordringer mange av barna som har blitt utsatt for omsorgssvikt strever med, og kan vanskeliggjøre forholdet deres til andre barn og i leken. Det strever med å tilnærme seg andre barn på en positiv måte siden de kan ha begrenset erfaringer med samspill med andre (Killén, 2012). Disse barna trenger hjelp av voksne for å få innpass i leken. Den voksne må ta ansvar for å inneha en aktiv rolle i denne prosessen.

Et av tiltakene som kan være nødvendig er at barnehagen må tilrettelegge for små lekegrupper som barnet kan delta i. Det kan være fint for barnet at barnegruppen deles

opp i mindre grupper, der det blir færre mennesker å forholde seg til, som kan påvirke relasjonen barnet får. Ahnert, Piquart og Lamb (i følge Drugli, 2010), fant i sin metaanalyse at store barnegrupper reduserer muligheten for en trygg tilknytning. Den voksne må til enhver tid være tilstede og delaktig for å støtte barnet. Groosens og van Ijzendoorn (i følge Drugli, 2010), fant i sine undersøkelser at personalet som var sensitivt tilstede med barna i leksituasjoner, bidrar til en trygg tilknytning. I lekegrupper med noen få barn og en voksen kan barnet bygge relasjoner og få erfaringer med lekesituasjoner. Lekegrupper gir barnet en oversikt, struktur og trygghet. Lekegrupper kan føre til forutsigbarhet for barn som er utrygge (Kibsgaard, 2014). Som et konkret tiltak kan lekegrupper være en metode hvor voksne styrer leken og legger føringer for tema, og således kan bestemme hvem som skal være med i lekegruppen. For barn som strever med å mestre samspillet i barnehagen og har vanskeligheter med tilknytning og relasjoner, kan lekegruppe være en nyttig metode. Den voksne kan ta med barn som har høy kompetanse på lek som kan gode rollemodeller og den voksne kan legge til rette for at temaet for leken er noe barnet har kompetanse om for å høyne barnets status hos de andre barna.

I det neste kapittelet skal jeg belyse oppgavens vitenskapsteoretiske ståsted, valg av metode og bruk av analyseverktøy.

4 Forskningsmetode

Til nå har jeg gjort rede for bakgrunnen for oppgaven og den teoretiske forankringen. I denne delen vil jeg utdype hvilken forskningsmetode jeg har brukt og hvordan jeg har administrert metoden.

4.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

Denne masteroppgaven faller innenfor samfunnsvitenskapelig perspektiv da det er mennesker, deres handlinger og holdninger som står i fokus. En samfunnsforsker er en deltager i samfunnet, og kan ikke bare være en tilskuer til det hun studerer. Ved å ha en deltakerholdning til forskningsobjektet anerkjenner man forskningsobjektene som personer man har respekt for og tar på alvor. Som forsker er du bevist hvordan du ordlegger deg og hvilken forforståelse man har (Bondevik & Bostad, 2006).

Jeg har valgt å ha et fenomenologisk tilnærming i min oppgave. Jeg ser det som sentralt å bruke den fenomenologiske tilnærmingen da jeg ønsker finne ut av hvordan barnehagelærere opplever sin betydning for barn som blir utsatt for omsorgssvikt. Det er deres narrativer jeg ønsker å få fram. Fenomenologisk tilnærming vil si at forskeren utforsker og beskrive mennesker og deres erfaringer og forståelse av et fenomen (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 82). Thagaard (2013) skriver at man innen for den fenomenologiske tilnærmingen utforsker den meningen informantene tillegger sine erfaringer av et fenomen. Forskeren gjør rede for de fellestrekkene som informantene oppgir i datamaterialet.

Fenomenologien er både en filosofi og en kvalitativ forskningsdesign som har sine røtter tilbake til den tyske filosofen Edmund Husserl. ”Kort fortalt er fenomenologisk filosofi læren om ”det som viser seg”, det vil si tingene eller begivenhetene slik de ”viser seg” eller ”framstår” for oss, slik de umiddelbart oppfattes av sansene” (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 82). Det er dette jeg er på jakt etter i denne oppgaven, hvordan deres opplevelser umiddelbart fremstår for meg som forsker.

Postholm (2010, s. 41) deler fenomenologien grovt sett inn i to deler, et sosiologisk og et psykologisk, individuelt perspektiv. Innen for den sosiologiske tilnærmingen

undersøker man en gruppe individer og hvordan de bevist utvikler mening i en sosial interaksjon. Innenfor den psykologiske tilnærmingen er det fokus på individet, se enkeltmenneskets opplevelse samt ”prøve å finne ut av hvordan erfaringen av det samme fenomenet oppleves av flere enkeltindivider” (Creswell i følge Postholm, 2010, s. 41). Jeg støtter meg til den psykologiske tilnærmingen til fenomenologien i denne oppgaven da jeg ser på hver enkelte barnehagelærer sin opplevelse av betydning samtidig som det er flere barnehagelærere som deltar i studien.

Innenfor fenomenologisk tilnærming brukes det i stor grad kvalitative metoder, man vektlegger det beskrivende fremfor det forklarende. Fenomenologisk tilnærming er ikke opptatt av de bakenforliggende årsakene til hvorfor mennesker opplever sin virkelighet slik de gjør, eller forklare hvordan denne virkeligheten egentlig er. Man er heller opptatt av å få frem den levde erfaringen, slik den umiddelbart fremtrer (Nyeng, 2012, s.32). Jeg er interessert i å finne ut av hvordan barnehagelærerne opplever sin betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt gjennom å få deres beskrivelser av denne betydningen. Jeg ønsker ikke å gå inn å gjøre en dypere undersøkelse for å finne ut av de bakenforliggende årsakene til hvorfor de opplever sin betydning slik de gjør.

Thagaard (2013, s. 40) skriver at innen for en fenomenologisk reduksjon er fokuset på fenomenverden slik de personene vi studerer opplever den, den ytre verden havner i bakgrunnen. Gjennom å studere barnehagelærernes egen betydning kommer også den ytre verden til syne gjennom de konkrete tiltakene de gjør i barnehagen for disse barna. Deres opplevelser ligger til grunn for deres handlinger slik at selv om den ytre verden havner i bakgrunn er det sentralt å trekke det frem de konkrete tiltakene i denne oppgaven for å underbygge det spesialpedagogiske perspektivet i dette arbeidet.

I tråd med fenomenologien har jeg valgt en kvalitativ forskningsmetode. En kvalitativ forsknings metode kan være både deduktiv og induktiv. Jeg har valgt å ha en induktiv metode i undersøkelsen min da man innenfor den induktive metoden lar empirien legge føringene for det teoretiske rammeverket (Thagaard, 2013). Ved bruk av en deduktiv metode er det det teoretiske rammeverket som legger føringene. Siden det er informantenes egne beskrivelser som ligger til grunn for min empiri er sentralt å finne det teoretiske rammeverket ut i fra deres besvarelser.

4.2 Forskningsdesign

Studien har et kvalitativt design da jeg er opptatt av barnehagelærerens opplevelse som er i tråd med en kvalitativ forskningsmetode. På bakgrunn av problemstillingen min er det naturlig å velge kvalitativ tilnærming da undersøkelsen er på et mikronivå og ikke noe som kan måles kvantitativt. Jeg er opptatt av å finne ut av hvordan barnehagelærerne opplever fenomenet som studeres og hvilke tiltak de har gjort i barnehagen. Som Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010, s. 82) beskriver en kvalitativ design med en fenomenologisk tilnærming at man ønsker ”å utforske og beskrive mennesker og deres erfaringer med, og forståelse av, et fenomen”.

Problemstillingen har vært førende for valgene jeg har fortatt, og jeg har sett mye på den for å sikre meg at jeg har holdt meg innenfor designet. Kvalitativ forskning har ofte som mål å se selve forståelsen av et fenomen, en hendelse eller en case. I kvalitativ metode er det ofte slik at man ønsker variasjon i datamaterialet sitt, man går i dybden av et fenomen (Nyeng, 2012). Informasjonen man får gjennom kvalitative metoder er ofte mer nyanserte og detaljerte enn informasjonen man får gjennom kvantitative metoder. Det unike med kvalitativ metode er at det gir meg som forsker en mulighet til å komme tett innpå forskningsfeltet. Denne metoden sier noe om et fenomens kjennetegn og egenskaper (Nyeng, 2012). Ved å bruke denne tilnærmingen til vitenskapsteorien er det fordi jeg ønsker å forstå dette fenomenet (problemstillingen) grundigere. Jeg ønsker å finne barnehagelærerens opplevelse av sin egen betydning. For å kunne undersøke dette var valg av informanter sentralt som jeg skal beskrive videre.

4.3 Utvalg

Informantene til undersøkelsen min er alle barnehagelærere som har erfaringer med å jobbe med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt. Det er 6 barnehagelærer som har vært informanter fordelt på fem ulike barnehager innenfor samme kommune. Utvalget av informanter vil ikke kunne være generaliserende men kan belyse ulike opplevelser av sin egne betydning. Undersøkelsene må ikke komme i konflikt med taushetsplikten til barnehagelærerne. Jeg må foreta mitt utvalg av informanter slik at det ikke kan spores tilbake til konkrete saker og alt må anonymiseres.

”I kvalitative studier er det dessuten sjeldent klare krav til eller grenser for hvor stort utvalg man må ha” (Nyeng, 2012, s. 121). Jeg valgte å spørre 7 barnehagelærere om å delta i undersøkelsen på bakgrunn av at det skal være mulige å gjennomføre en omfattende analyse (Thagaard, 2013). Jeg har foretatt et strategisk utvalg av informanter gjennom at jeg bruker informanter som har kvalifikasjoner som er relevante til problemstillingen ved at de er barnehagelærere og at de har erfaringer med å jobbe med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt (Thagaard, 2013). Gjennom å gjøre et strategisk utvalg sikrer jeg meg at empirigrunnet er relevant for problemstillingen min. ”Det avgjørende utvalgspriksipp i kvalitative studier er at utvalget er egnet til å utforske problemstillingen” (Thagaard, 2013, s. 65). I mitt utvalg av informanter må jeg sikre meg at de har erfaringer med å jobbe med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt slik at de har kunnskaper om denne betydningen for å kunne besvare brevet, som er metoden jeg brukte i denne undersøkelsen. Videre utyper jeg valg kvalitativ metode.

Barnehagelærerne ble forespurt om de ønsket å delta i studien på ulike pedagogiske ledermøter. Jeg informerte da om formålet med studien og hva det innebar å delta. Det var sentralt for meg å informere dem om at det var deres personlige opplevelser jeg var på jakt etter og hvilke tiltak de gjorde i barnehagen. Jeg leverte ut informasjonsskriv med samtykke og informerte om at det var frivillig å delta. Det var 7 stykker som samtykket til å delta. På informasjonsskrivet sto også forskningsspørsmålene jeg ønsket at de besvarte.

4.4 Brevmetoden

Innen for fenomenologien er man opptatt av informantenes egne beskrivelser av et fenomen ut i fra deres virkelighet. På bakgrunn av dette har jeg valgt å bruke brevmetoden (Grønmo, 2004). Brevmetoden er en kvalitativ forskningsmetode slik som intervju og observasjon, og kan beskrives som en mellomting mellom intervju og spørreskjema (Berg, 1999). I hovedsak går brevmetoden ut på at en person eller gruppe blir oppfordret til å skrive et brev til forskeren. Personen eller gruppen som blir spurt om å skrive brevet har en interesse/et forhold til det undersøkeren skal forske på. Det vil være viktig å informere på forhånd hva forskeren er ute etter å finne ut, og informere informanten om hvordan brevet skal brukes. Utgangspunktet for å besvare brevet er problemstillingen og forskningsspørsmålene. På denne måten står brevskriver litt fritt til

å legge vekt på det en måtte ønske innenfor rammen til grunnspørsmålet (Berg 1999). Informantene kan da i sine brev vektlegge de aspektene ved problemstillingen og forskningsspørsmålene som de mener er betydningsfulle. Brevmetoden vektlegger en personlig fremstilling som er i tråd med et fenomenologisk perspektiv.

For at brevene skal kunne brukes i prosjektet må de være godt besvart. ”En åpenbar feilkilde når brevmetoden anvendes er at kvaliteten i brevene til en viss grad er avhengig av brevskriverens stilistiske evne og ferdigheter” (Berg, 1999, s. 17). Jeg kunne risikere at noen av informantene mine besvarte brevene så kortfattet at det gjorde det vanskelig for meg å fore ta en analyse.

Bjørnsrud (2005) trekker også noen paralleller til det å skrive brev til hva som skjer når man er i en skriveprosess. Han refererer til Dyste m.fl. når han skriver at skrivningen kan hjelpe oss til å se nye sammenhenger, avsløre mangel på sammenhenger og forståelse. Vi utvikler tankene våre gjennom skrivningen. Vi reflekter rundt det vi skriver og kan gå tilbake til teksten og omformulere den og fin pusse. Ved å bruke brevmetoden har barnehagelærerne anledning til å reflektere mer rundt svarene sine og tematikken, de kan bruke bedre tid enn under et intervju samt at de kan gå tilbake og endre svaret sitt underveis i prosessen. Jeg tror brevmetoden kan gi meg et nyansert datamateriale og belyse en helhet. Gjennom bruk av brevmetoden får barnehagelærerne en mulighet til å reflektere over sin egen betydning som kan føre til en endringsprosess i dem selv og andre. Som forsker håper jeg at de har brukt tid på å skrive brevene sine.

Bjørnsrud (2005, s. 154) skriver at ulempen med brevmetoden er at kvaliteten på brevene er avhengig av deltagerens kunnskaper om temaet og at hun har skriveferdigheter som får frem forståelse. Berg (1999) skriver at man kan kombinere brevmetoden med intervju eller oppfølgingsspørsmål. På grunn av tidsrammene for studien min har jeg ikke hatt anledning til å foreta intervju eller oppfølgingsspørsmål. På bakgrunn av dette har jeg vurdert at brevbesvarelsene har gitt meg tilstrekkelig datamateriale å foreta en analyse på.

Informantene fikk to uker på å besvare brevene. De fikk beskjed om å sende brevene på mail til meg. Jeg lagret brevene i en egen mappe med navnene A til F for så å slette mailene jeg hadde mottatt. Brevmetoden er relativt enkel å administrere ved at når man

fått innhentet empirien kan man gå i gang med å analysere (Berg, 1999; Bjørnsrud, 2005). Jeg benyttet meg av en fenomenologisk analyse, som jeg belyser i fortsettelsen.

4.5 Fenomenologisk analyse

Gjennom brevmetoden får jeg frem barnehagelærerens narrativer. Jeg vil bruke fenomenologisk analyse for å analysere meningsinnholdet i brevene som barnehagelærerne skriver. Grønmo (2004, s. 372) skriver at det ”grunnleggende utgangspunktet for fenomenologiske analyser er at virkeligheten er slik aktørene selv oppfatter den”. Beskrivelsene i brevene er altså slik informantene oppfatter den. Forskeren er opptatt av innholdet i datamaterialet, man leser det fortolkende og prøver å forstå den dypere meningen. Jeg er opptatt av å forstå informantenes egen opplevelse og min forståelse bygger på informantenes forståelse (Grønmo, 2004).

I en fenomenologisk analyse er det meningsinnholdet som skal analyseres. Analysen kan deles opp i fire hoved steg: 1, helhetsinntrykk og sammenfatning av meningsinnhold, 2, koder, kategorier og begreper, 3, kondensering og 4, sammenfatning (Malterud i følge Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). Jeg tok for meg et og et av brevbesvarelsene av gangen.

4.5.1 Første fase

Helhetsinntrykk og sammenfatning av meningsinnholdet vil si at forskeren leser igjennom alt av datamaterialet, finner sentrale temaer og noterer seg hovedtemaene. Forskeren fjerner irrelevant informasjon og lager en sammenfatning av den første forståelsen av datamaterialet (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). Brevbesvarelsene utgjorde samlet et stort dokument så jeg tok for meg et brev av gangen. Jeg leste først igjennom brevene for så notere meg hovedtemaene som informantene skrev om. Videre satt jeg sammen de elementene av besvarelsene som var relevante for studien. Den relevante informasjonen fra hvert av besvarelsene satte jeg sammen til et dokument. Videre skrev jeg en sammenfatning av den første forståelsen jeg hadde av datamaterialet.

4.5.2 Andre fase

”Den andre fasen går ut på å finne meningsbærende elementer i materialet” (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s.174). Forskeren skal finne det som er relevant for problemstillingen. Man finner deler i materialet som gir kunnskap om hovedtemaene. Disse markeres i margin med ulike koder. Dette gjør analyseringsprosessen lettere. Det kategoriseres ut i fra kodene. Kodingen er tidkrevende og man kan oppleve at man må endre kodene som man alt har satt. Det er et ledd i fortolkningsprosessen og er en forutsetning for å få tak i meningsinnholdet (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). Den andre fasen var en tidkrevende prosess hvor jeg opplevde å måtte stadig endre på de ulike kodene. Hovedtemaene jeg hadde notert meg som relevant, var det som ga meg kunnskap om hvordan barnehagelærerne opplevde sin egen betydning. Gjennom å sette ulike koder på meningsinnholdet ble det tydelig for meg at de ble skrevet mye om hvilke konkrete tiltak de gjorde i barnehagen for å hjelpe barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Gjennom å lese den informasjonen brevene ga meg ble kodene under konkrete tiltak *omsorg, relasjonskompetanse, voksenrolle* og *lek*. Det er disse kodene studiens viktigste funn og drøftingen vil bli presentert ut i fra. Disse kodene er basert på informantenes beskrivelser av sin egen betydning og hvordan de beskriver arbeidet de gjør i barnehagen.

4.5.3 Tredje fase

I fase 3 trekker forskeren ”ut de delene av teksten som er kodet, det vil si de tekstelementene han har identifisert som meningsbærende” (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s.176). Materialet man sitter igjen med ordnes etter kodene. I denne fasen kan koder slås sammen eller sorteres i underkoder. Dette danner utgangspunktet for å lage en mer helhetlig tekst. I denne delen av analyseprosessen satte jeg sammen alle de ulike elementene fra besvarelsene som hadde samme kode. Det kom da tydelig frem at samtlige av informantene hadde samme opplevelse av sin egen betydning og at det var mange paralleller til hvilke konkrete tiltak de anså som betydningsfulle i arbeidet med disse barna. Dokumentet jeg satt igjen med da var ordnet etter kode med elementer fra de ulike brevene under kodene.

4.5.4 Fjerde fase

I den siste fasen sammenfatter forskeren materialet for å utforme nye beskrivelser. Her må man se om den sammenfattede beskrivelsen er i tråd med inntrykket fra det originale materialet. ”Hensikten er nettopp å identifisere mønstre og sammenhenger i dataen som ikke umiddelbart er synlige” (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s.177). I den siste delen av analyseprosessen sammenfattet jeg det jeg hadde funnet ut i fra kategoriseringen og kodingen. Jeg sammenlignet så hva jeg hadde skrevet i den første fasen og hva jeg hadde skrevet etter endt analysing. Sammenligningen viste at det jeg først hadde skrevet var i tråd med den oppfattelsen jeg satt igjen med til slutt. Det som også viste seg i den siste sammenfattede beskrivelsen var sammenhenger som ikke var umiddelbart synlige for meg i starten. Det spesialpedagogiske aspektet kom enda bedre frem etter analysen, da det ble tydelig at disse barna trenger noe mer enn hva det allmennpedagogiske tilbudet i barnehagen kan gi.

4.6 Validitet og reliabilitet

”Validitet er knyttet til tolkning av data. Validitet handler om gyldighet av de tolkninger forskeren kommer frem til” (Thagaard, 2013, s. 204). Gjennom mitt metodevalg og bruk av en fenomenologisk analyse av data forsøker jeg å sikre validiteten i mitt prosjekt. Siden jeg har valgt å bruke brev som metode er det datamaterialet som danner grunnlaget for den teoretiske forankringen.

Maxwell (2013) beskriver to trusler som er sentrale å være oppmerksomme på når det gjelder validitet, *researcher bias* og *reactivity*. Med *researcher bias* mener Maxwell (2013) at det er det teorigrunnlaget som ligger til grunn for studien, som påvirker hvilke funn forskeren kommer frem til. Han mener at forskeren står i fare for å kun se funn som er relevante i henhold til teorien og da gå glipp av andre sentrale funn som ikke synlige ved første øyekast. Siden jeg har latt datamaterialet danne grunnlaget for den teoretiske forankringen påvirkes mine funn ikke av annet enn min egen forforståelse. *Reactivity* er knyttet til den påvirkningen forskeren har på situasjonen eller personene som blir studert. Maxwell (2013) hevder at det ikke er mulig å fjerne denne påvirkningen, men heller bruke den produktivt. Jeg hadde ingen interaksjon med informantene i prosessen hvor de skrev brevene sine, men jeg hadde en påvirkning i form av at jeg har en relasjon til dem. Jeg ser det som en styrke at informantene har en

relasjon til den de skriver brev til da det er en gjensidig tillit og det kan gjøre at det blir en større åpenhet.

Nyeng (2012) skriver om begrepsvaliditet som er at man faktisk undersøker det fenomen som man ønsker å undersøke. Ved å bruke en fenomenologisk analyse må jeg gå tilbake å sjekke at mine første tolkninger av materialet i tråd med tolkningene etter gjennomført analyse og ved hele tiden hente frem problemstillingen min for å sikre meg at funnene mine belyser problemstillingen.

Reliabilitet henviser til datamaterialets pålitelighet, at en annen forsker kan gjennomføre den samme studien ved bruk av de samme metoden og får det samme resultatet (Grønmo, 2004). Innen for kvalitativ forskning er det som regel ikke mulig å etterprøve reliabiliteten ved å gjennomføre den samme studien på samme måte en gang til. En annen forsker kan påvirke studien annerledes enn hva jeg gjør og kan ha en annen forforståelse enn det jeg har som gjør at funnen kan bli ulike og ikke sammenlignbare. Reliabilitet i kvalitativ forskning vil da si ”at de empiriske funn som presenteres, er basert på data om faktiske forhold, og at disse data ikke bygge på forskerens rent subjektive skjønn (...)” (Grønmo, 2004, s. 229). Reliabiliteten for denne studien knytter seg da til en grundig gjennomgåelse av metoden, analysen og mine funn samt en bevissthet rundt egen forforståelse. Metoden og analysen presenterte jeg i det foregående kapittelet mens jeg nedenfor går inn på egen forskerrolle. I kapittel 5 presenteres studiens viktigste funn for å synliggjøre at funnene er konsistente med datamaterialet (Nilssen, 2012). Dette er med på å styrke reliabiliteten for studien.

4.7 Egen forskerrolle

Nærhet sees på som en styrke innen for kvalitativ forskning. ”For å få innsidekunnskap forsøker forskeren å minimalisere avstanden mellom seg og forskningsdeltageren. Mange forskere har en slik har en slik innsidekunnskap gjennom en dobbeltrolle ettersom de ofte forsker i sin egen kontekst” (Nilssen, 2012). Som utdannet barnehagelærer ga nærheten til forskningsdeltageren en kontekstforståelse som hjalp meg i analyse og tolkningsarbeidet. Men nærhetsprinsippet kan også være en fare ved at forskeren kan miste forskersynet og utfordrer forskningens troverdighet (Nilssen, 2012). Det er sentralt å være bevisst at nærhetsprinsippet kan være en fare for forskningen.

I den første runden med koding utelukket jeg deler av datamaterialet som jeg ikke så som relevante for studien, men som jeg så når jeg kodet på nytt var viktige elementer. Som forsker er min forforståelse nødvendig for den gir meg noen ideer om hva jeg skal se etter (Nilssen, 2012, s. 68). Men jeg erfarte at jeg var litt for rask til å kode den første gangen for da kodet jeg ut i fra min forforståelse om hva teorien sier om omsorgssvikt ikke hva informantene skrev. Koder som trygghet og tilknytning ble brukt første runde men som jeg endret til omsorg og relasjonskompetanse.

Forskerens bakgrunn og forforståelse vil alltid påvirke den kvalitative forskningen. Dette er en erkjennelse det er viktig å ha med seg, at mine subjektive, individuelle teorier påvirker forskningen (Nilssen, 2012). I mitt tilfelle var dette særlig viktig i analysearbeidet da informantene skrev brevene sine alene uten at jeg var til stede. Ved å bruke en fenomenologisk analyse må jeg sammenligne første inntrykket av datamaterialet og sammenfattelsen jeg skriver etter analysearbeidet er gjort, at det er samsvar mellom dem. Det er med på å sikre at det er sammenhengene i datamaterialet som sikrer funnene og ikke kun min forforståelse.

Leer-Salvesen (2009) tar opp problematikken om å forske på sine egne. Det kan både ha positiv og negativ effekt. Siden jeg skal forske på barnehagelærer som jeg selv er utdannet som har jeg god kjennskap til denne profesjonsgruppen. Jeg har stor respekt og anerkjennelse for barnehagelærere som gjør at jeg har positivt ladete forforståelser. Kollegastatusen, som Leer-Salvesen (2009) skriver, gjør at informantene forstår det. Men det er sentralt at jeg som forsker fremtrer med klarhet. Datamaterialet som jeg bruker i studien er kun funn som er gitt gjennom brevene. Jeg må fortelle informantene om hvilken rolle jeg har som forsker og hvilke forventninger og begrensninger det medfører (De nasjonale forskningsetiske komitéene, 2014). Videre skal jeg gå inn på de forskningsetiske vurderingene for studien.

4.8 Forskningsetiske vurderinger

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2014) har utarbeidet forskningsetiske retningslinjer som skal ivareta det etiske kravene som stilles til forskeren og i forholdet til forskningsdeltakerne. Som forsker tar du del i informantens private rom og det derfor sentralt vise respekt og en god oppførsel (Nilssen, 2012). Dette er retningslinjer som er sikrer etisk refleksjon rundt studien.

Alle barnehagelærerne som ble spurt om å delta i studien fikk ett informasjonsskriv hvor det ble presisert hva hensikten med studien er, hva det innebærer å delta og hvilke metoder som vil bli brukt. ”Informert samtykke skal sikre at deltakerne deltar frivillig og er så godt informert som overhode mulig om hensikten med forskningen” (Nilssen, 2012, s. 145). Informasjonsskrivet som informantene fikk ligger som vedlegg til denne studien. I dette informasjonsskrivet var det også en samtykkedel som de måtte undertegne.

I informasjonsskrivet ble det også redegjort for at personlig informasjon som de oppgir vil være konfidensiell og vil bli anonymisert i oppgaven. Dette er sensitiv informasjon og skal oppbevares forsvarlig og informantene må samtykke til dette. All informasjon om personlige forhold blir behandlet konfidensielt og at forskningsmaterialet blir anonymisert (De nasjonale forskningsetiske komitéene, 2014, s. 18). Etter å ha mottatt brevene ble e-postene fra informantene slettet slik at det ikke oppbevares noe informasjon om hvem de er og hvilke brev de har skrevet. I mine fremstillinger av funnene er informantene og innholdet anonymisert.

Barnehagelærerne har i sine brev beskrevet sin egen opplevelse og betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Jeg ønsket at de skulle fortelle på et generelt grunnlag uten at de var i fare for å bryte taushetsplikten sin. Barn som har vært utsatt for omsorgssvikt blir i denne oppgaven en tredjepart som ikke er en del av denne forskningen. Det er viktig å verne om denne tredjeparten slik at det ikke får noen negativ effekt på dem (De nasjonale forskningsetiske komitéene, 2014). Det er for øvrig foretatt en meldeplikttest på personvernombudet for forskning sine hjemme sider hvor det ble klart at denne studien ikke er meldepliktig da det ikke skal innhentes og lagres personidentifiserbare opplysninger (Personvernombudet, u.å).

”Som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke” (De nasjonale forskningsetiske komitéene, 2014, s. 13). Det var viktig for meg å sikre at informantene mine oppfattet at å delta i denne studien var på frivilligbasis. I metoddelen skriver jeg om at det kan være en fordel for meg å bruke informanter som jeg har en relasjon til for å sikre at de besvarer brevene men det er like viktig å presisere ovenfor dem at deltagelsen er

frivillig og at de kan trekke seg fra prosjektet når de måtte ønske det. Det kan være at relasjonen jeg har til informantene bidro til at de føler seg forpliktet til å delta i studien (Nilssen, 2012). Det var viktig for meg å gi dem muligheten til å si nei ved å si at det er sentralt for meg at de ønsker å hjelpe til og ikke gjør det for det vi har en relasjon.

5 Presentasjon av studiens viktigste funn

Som nevnt tidligere er informantene til denne studien alle barnehagelærere som har erfaringer fra å jobbe med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Det var i alt 6 av 7 informanter som besvarte brevet mitt. Informantene vil i det følgende kaldt for barnehagelærer 1, 2, 3, 4, 5 og 6. Dette for å belyse hvilke informanter som kommer med de ulike sitatene. De jobber i 5 ulike kommunale barnehager med ulike arbeidserfaringer og med ulik ansiennitet. Videre skal jeg nå presentere de viktigste funnene fra når jeg analyserte brevbesvarelsen deres.

Det er oppgavens problemstilling som ligger til grunn for hva jeg ser etter i empirien min og hva jeg undersøker. Problemstillingen for oppgaven er:

Hvordan opplever barnehagelærere sin betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt?

Forskningsspørsmålene mine er:

Hva gjør barnehagen for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt i et forebyggingsperspektiv?

Hvilke tiltak kan være nødvendige/aktuelle å sette i gang?

Jeg har, som tidligere redegjort for, valgt å bruke en fenomenologisk analyse for å bearbeide datamaterialet mitt. Gjennom denne analyseprosessen kom jeg frem til 4 ulike kategorier som går igjen i fremstillingen av det empiriske datamaterialet, den teoretiske forankringen og drøftingen. Disse fire kategoriene er på bakgrunn av mine tolkninger av hva informantene skriver i sine brev. Analysen og tolkningen er basert på slik datamaterialet viser seg for meg. Jeg er ute etter informantenes egne beskrivelser uten å fortolke det, i tråd med et fenomenologisk perspektiv. Kategoriene er da basert på hvilke fenomener det skrives om ut i fra hva som åpenbarer seg for meg når jeg leser informantenes brev.

5.1 Barnehagelærerens opplevelse

Gjennom analysearbeidet har jeg forsøkt å få tak i hvordan barnehagelærerne *opplever* sin egen betydning og hva de vektlegger når de skriver om denne betydningen. Det som har pekt seg ut som et overordnet begrep gjennom analysen har vært betydningen av forebygging og hvilke konkrete tiltak de gjør i barnehagen, i form av tidlig intervensjon. Samtlige av informantene skriver om ulike fenomener som de mener er sentrale for at barn som blir utsatt for omsorgssvikt skal bli trygge og oppleve glede ved å være i barnehagen. Deres opplevelse av sin egen betydning er at barnehagen skal være et fristed for disse barna, hvor de opplever trygghet, glede, mestring og positive relasjoner til andre barn og voksne gjennom lek og samspill med andre. Flere av informantene oppsummerer at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt har behov for noe mer enn hva det allmennpedagogiske kan tilby. Deres erfaringer beskriver barn som strever med tilknytning, samspill, atferdsvansker og lav selvfølelse. De skriver om at de har hatt behov for veiledning fra spesialpedagoger og ekstra ressurser på avdelingen i form av styrkende tiltak.

Ved å identifisere forebygging og tidlig intervensjon som overordnet perspektiv, som tidligere poengtert kom jeg frem til gjennom analysen at det er fire kategorier det skrives om: *omsorg i barnehagen, relasjonskompetanse, voksenrollen og lek*. Kategoriene blir sett på som konkrete tiltak de bruker i arbeidet med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Det er disse fire kategoriene jeg kommer til å presentere i analysen og tolkningen av datamaterialet ut i fra.

5.2 Omsorg i barnehagen

Flertallet av informantene fremhever viktigheten av nærhet, trygghet og tillitt i arbeidet med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. De ansatte i barnehagen blir trygghetspersoner for disse barna, og de opplever en annen form for omsorg enn hva de er vant med fra foreldrene. Ved å være bevisst sin rolle som profesjonelle omsorgsutøvere kan det å gi omsorg betraktes som et konkret tiltak i barnehagen. Mine tolkninger av brevene og hva informantene skriver danner bakgrunnen for at omsorgen som utøves i barnehagen er av betydning. Sitater fra brevene er med på underbygge dette. Barnehagelærer 3 sier noe om dette:

Barn som har "skader" i sin tilknytning trenger tett oppfølging av faste voksne for å kunne utvikle seg i takt med jevnaldrende. Barnet kan trenge særlig trygging som "trygg base og trygg havn". Skape følelsen av å være verdifull og viktig i et fellesskap.

Dette er i tråd med det som står i Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver "en omsorgsfull relasjon er preget av lydhørhet, nærhet, innlevelse og evne og vilje til samspill" (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 31). Informantene bruker i liten grad omsorgsbegrepet men skriver om ulike aspekter ved fenomenet uten å definere det som omsorg. Jeg tolker det som omsorg fordi informantene er opptatt av være en trygg voksen som er nær barnet, lytter til det, oppmuntrer det og engasjerer seg i samspillet som barnehagelærer 2 påpeker:

Barnehagen skal være en friplass hvor barnet får være i lek, ha trygge voksne som bryr seg og bli sett. Det skal alltid være et fang å sitte på.

Sitatene over beskriver ulike aspekter som informantene mener er av betydning. Selv om ikke omsorgsbegrepet blir brukt har jeg valgt det som en av kategoriene da det er i tråd med hva som står i Barnehageloven (2005) og Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (Kunnskapsdepartementet, 2011). Dette gjør at jeg får samlet mye av utsagnene under en kategori som favner det som det skrives om.

Barnet trenger å oppleve en annen form for omsorg enn hva dem er vant med. De trenger å føle at det er noen som bryr seg om det, trøster det, oppmuntrer det, gir ros og setter grenser. Jeg tror det å oppleve positive relasjoner, trygghet i gruppa og fellesskapsfølelse er ekstra viktig for disse barna.

I dette sitatet blir omsorgsbegrepet brukt. Barnehagelærer 5 beskriver her hva hun legger i hvilken type omsorg barnet har behov for. Hun anerkjenner at barnet trenger å få andre erfaringer med voksenpersoner enn de erfaringene det har fra før av. Hun trekker også paralleller til neste kategori om at det viktig at barna erfarer positivt relasjoner til andre barn og voksne.

5.3 Relasjonskompetanse

Den andre kategorien jeg kom frem til gjennom analysen var relasjonskompetanse. Alle informantene skrev i brevene sine om relasjonskompetanse i ulike former. De er opptatt

av deres rolle for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt, kan bidra til barnet etablerer nye gode relasjoner til andre barn og voksne.

Jeg opplever at tilknytningen blir sterkere når man velger å jobbe intenst med tilliten til barnet har til deg, og skape forutsigbarhet og trygghet for både det enkelte barnet og hele gruppen.

Her beskriver barnehagelærer 3 at å jobbe med tillit, forutsigbarhet og trygghet styrker barnets tilknytning til den voksne. Det er her snakk om å legge til rette for å skape en god relasjon mellom barn og voksen gjennom å trygge tilknytningen.

Det jeg ofte har lagt merke til med disse barna er at de bruker lang tid på å føle tillit og trygghet til personalet i barnehagen. De knytter ikke bånd til voksne, for de kan være vandt til at voksne forlater dem. Jeg er meget opptatt av å trygge barna i disse situasjonene.

Barnehagelærer 6 anerkjenner i dette sitatet barnets tidligere erfaringer som en hindring for at barnet skal kunne etablere gode relasjoner. Her er det den voksnes kunnskaper om relasjoner som gjør endring mulig.

Først og fremst er det viktig å hjelpe barnet til å etablere gode relasjoner med andre barn og voksne. Min oppgave er at alle barn skal sees, høres og bekreftes.

Barnehagelærer 1 er her opptatt av å utvikle relasjoner mellom barnet og andre barn og voksne gjennom å se, lytte og bekrefte. Det kom tydelig frem i brevene at informantene syntes det var sentralt å arbeide med å utvikle gode relasjoner med barnet som har vært utsatt for omsorgssvikt. Ut i fra mine funn er relasjonskompetanse et sentralt tiltak når man er i samspill med disse barna. Gjennom å jobbe strukturert med relasjonene i barnehagen for å kunne gi barnet nye positive erfaringer og styrke selvfølelsen kan man bidra til at barnet kan tilegne seg nye kunnskaper om relasjoner som kan føre til en endring. Dette forutsetter at den voksne har kunnskaper om hvordan en kan skape gode relasjoner og har en bevisst holdning til dette arbeidet.

5.4 Voksenrollen

Den tredje kategorien jeg så som sentral i datamaterialet var voksenrollen som er nært knyttet til barnehagelærerens opplevelse av sin egen betydning. Jeg skiller mellom

relasjonskompetanse og voksenrollen fordi jeg tolker relasjonskompetanse som noe særegent, mens voksenrollen inneholder flere aspekter enn bare relasjonen.

Voksne kan også være den som barna tør å fortelle sine problemer til. Da er det vesentlig at man "orker" å høre og at barna har tillit til at du forvalter informasjonen på en god måte.

Det er snakk om en bevisstgjøring av sine egne holdninger og følelser. Barnehagelærer 4 er her opptatt av at det barnet forteller må man kunne forholde seg til og forvaltes på en hensiktsmessig måte. Den voksne i barnehagen må være den som tar barnet på alvor, lytter til det og bekrefter det.

En "skadd" tilknytning kan vise seg i atferden til barnet. Det kan være "uroelige" barn med lite konsentrasjon og oppmerksomhet. I samspill med andre barn kan dette være vansker som er utfordrende og forholde seg til. Vennskap kan oppleves som flyktige. Da tenker jeg at min oppgave er å ha god tilvenning, etablere gode forutsigbare rutiner, ha fast personal og ha fokus på lek. Jeg tenker mestringsfølelse og medvirkning i hverdagen er gode holdepunkter i forhold til barn i barnehagen, også barn som er i denne situasjonen.

Barnehagelærer 3 knytter paralleller til det organisatoriske og voksenrollen. De utfordringene et barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt kan streve med påvirker hvordan barnehagelæreren organiserer hverdagen. Hun ser det som sentralt at for å hjelpe barnet å ha en god struktur på hverdagen samt å legge til rette for gode mestringsopplevelser og medvirkning i fellesskapet.

Barnehagen må være den trygge basen for barnet som har vært utsatt for omsorgssvikt. Barnet må kjenne at her er det trygge voksne som ikke oppfører seg eller reagerer slik barnet er vant til. Det må være lyttende voksne som tar seg tid til og tørr å lytte når barnet setter ord på ting.

Voksenrollen her er å ha kunnskaper om hvilke tidligere erfaringer barnet har og gi barnet nye erfaringer som er ulike fra tidligere erfaringer. Barnehagelærer 5 vektlegger betydningen av å gi barnet nye positive erfaringer og en voksen som tar barnet på alvor.

Åpenhet er nøkkelen. Tett voksenkontakt og oppfølging trengs også. Mye omsorg, positiv grensesetting og veiledning i leksituasjoner.

Voksenrollen innebærer at man er nært på barnet, gir det støtte der det trenger det og veileder barnet i ulike situasjoner slik barnehagelærer 2 skriver. En voksen som gir

barnet positive grenser, selv om barnet har ulike utfordringer må den voksne tydeliggjøre ovenfor barnet hva som forventes av det.

Når disse barna da opplever trygge rammer og voksne som hjelper dem å regulere følelsene sine og som gir dem hjelpemidler for å kunne fungere innenfor toleransevinduet sitt vil man ofte se en stor endring i adferden.

Barnehagelærer 6 anerkjenner at barnets atferd kan endres gjennom gode voksne. Voksenrollen som et tiltak dreier som en bevisstgjøring rundt sin egen rolle ovenfor barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Slik det empiriske datamaterialet avdekker handler det om å være en voksen som er tilgjengelig for barna, som tilrettelegger for positive erfaringer med voksne, gir rom for å lytte og mulighet for gode samspills erfaringer. Det fremgår at det krever noe mer av voksenrollen i arbeidet med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt og en større bevisstgjøring av sin egen rolle.

5.5 Lek

Den siste kategorien som ble sentral for denne studien var lek. Leken er en stor del av barnehagehverdagen og informantene trekker inn leken både som et fristed for barna, en mulighet til knytte relasjoner men også som et tiltak for å støtte barnet i en positiv utvikling og redusere risikofaktorer.

Man har ulike fremgangsmåter i forhold til alder, men først og fremst la barnehagen være en plass hvor barnet kan leke og utvikle seg sammen med andre barn. Gjennom leken kan barnet bearbeide følelsene sine og utvikle nye positive ferdigheter.

Barnehagelærer 1 anerkjenner lekens egenverdi og mulighet for å ha en helende effekt samt at barnet i samspill med andre kan utvikle nye ferdigheter og relasjoner.

Jeg tror det er viktig å være støttende og nær for å ivareta disse barna. Hjelp dem i lek og samspill med andre barn. La dem føle at de er viktige for gruppen, fremheve deres sterke sider. Dessverre er det ofte slik at disse barna stikker seg ut og blir holdt utenfor barnegruppa. Da bør man bruke metoder for å inkludere barnet, eks små lekegrupper, fremheve noe dette barnet er god på.

I dette sitatet påpeker barnehagelærer 3 at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt ofte faller uten for leken av ulike årsaker. Hun skriver at gjennom å danne lekegrupper som et tiltak kan man hjelpe barnet i samspill med andre.

Barnet har ofte gjennom omsorgssvikten manglende forståelse av hvordan man tilnærmer seg andre barn. De trenger å erfare en positiv tilnærming og det er viktig at man veileder i ulike samspillsituasjoner som lek.

Igen er det en anerkjennelse av at barnets tidlige erfaringer har en innvirkning på hvordan barnet tilnærmer seg andre. Barn i lek kan ha en lite hensiktsmessig tilnærming til leken og samspillet. Barnehagelærer 4 påpeker det sentrale ved å bruke leken som et virkemiddel ved at barnet gjennom leken kan tilegne seg ny kunnskap om samspill med andre barn.

Så tenker jeg det er min jobb å se til at barnet opplever barnehagen som et godt sted å være. Her er det trygt, kan gjemme seg bort i leken og oppleve positive samspill med andre. Barnet må få oppleve normaliteter og få like muligheter som andre.

Barnehagelærer 5 belyser at leken kan være en fri plass for barnet men også en mulighet for å oppleve positive samspill med andre. Funnene viser lekens mange muligheter og egenskaper i arbeidet med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Informantene viser til at leken kan gi mulighet for å trekke seg litt bort, men også som en strukturert form for lek for å kunne hjelpe barnet i samspill med andre og tilegne seg de lekeferdighetene barnet nødvendigvis ikke har. Videre skal funnene drøftes i lys av den teoretiske forankringen som ble presentert tidligere.

6 Drøfting

I dette kapitlet drøftes sammenhengen av det empiriske datamaterialet og det teoretiske forankringen ut i fra problemstillingen *hvordan opplever barnehagelærere sin egen betydning for barn som blir utsatt for omsorgssvikt?* Forskningsspørsmålene som jeg presenterte i innledningskapitlet er også viktige i denne drøftingen for de undersøker *hva gjør barnehagen for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt i et forebyggende perspektiv?* og *hvilke tiltak kan være nødvendige/aktuelle å sette i gang?* Det argumenteres for at min hovedpåstand om at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt har behov for noe mer enn det allmennpedagogiske tilbudet i barnehagen. Det kan være nødvendig å se sammenhengen mellom de utfordringene barnet strever med og eventuelt spesialpedagogiske hjelpe eller annen form for styrkende tiltak.

Drøftingen presenteres med tre overskrifter og underoverskrifter. Kategoriene som ble presentert i analyse kapitlet og presentasjonen av studiens viktigste funn kommer til å gå igjen i dette kapitlet.

6.1 Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt

Det kan se ut til at informantene har kunnskap om hva omsorgssvikt er gjennom at de i brevene sine benevner barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, voldelige overgrep, trusler fra omsorgspersonen og at barna blir forsømt. Disse benevnelser er i tråd med hvordan Killén (2015) og Kvello (2010) kategoriserer former for omsorgssvikt gjennom vanskjøtsel, psykiske overgrep, fysiske overgrep og seksuelle overgrep. Informantene skriver ikke noe om at barn kan være utsatt for flere typer omsorgssvikt på samme tid, men handler nok mer om spørsmålene de ble bedt om å besvare fremfor manglende kunnskap. Det er nødvendig å vite at en av kategoriene for omsorgssvikt kan være forløperen til en annen (Killén, 2015; Kvello, 2010). Ved å observere barnets atferd kan man få mistanke om barnet blir utsatt for omsorgssvikt og hvilken form for omsorgssvikt barnet blir utsatt for.

Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt har ofte utviklingsforsinkelser innen for det sosiale, kognitive og språklige området (Sagbakken, 2001). Det er liten tvil om at omsorgssvikten har stor innvirkning på barnets liv og at de utviklingsforsinkelsene

barnet strever med er en konsekvens av omsorgssvikten, slik dette sitatet fra barnehagelærer 2 underbygger:

Spesielt tenker jeg på min basiskunnskap om barns utvikling sett i forhold til hvilke tegn barn viser når de ikke har den omsorgssituasjonen hjemme som de bør ha. Jeg vet at barn som har avvikende atferd ikke nødvendigvis er barn som ikke kan "oppføre" seg. Jeg vet at barn som for eksempel slår, snakker nedsettende til andre barn og voksne, sparker, juger og har vondt i hode/magen kan bære på vanskelige hemmeligheter.

Informanten i dette sitatet anerkjenner at barnets endrede atferd kan være tegn på at de opplever en vanskelig livssituasjon i hjemme. Samlet viser informantene forståelse for at barnets atferd kan tegn på at barnet lever med ulike risikofaktorer. Noen barn utviser utagerende, aggressiv atferd som en måte å tilnærme seg voksne på, mens andre barn er overdrevent sensitive på voksnes reaksjoner, de holder seg for seg selv og unngår konflikter (Sagbakken, 2001). Barnet trenger å oppleve et miljø som gir det andre erfaringer enn hjemmet gir. Barnehagen kan da ha en kompenserende rolle for barnet som jeg skal komme inn på senere i kapitlet.

Det er ikke slik at den endrede atferden er synonymt med omsorgssvikt, med det forekommer nok ofte situasjoner i barnehagen hvor personalet kan tilskrive årsaken til barnets utagerende eller innagerende atferd som noe annet enn omsorgssvikt (Sagbakken, 2001). Atferden til barnet kan lett mistolkes av de voksne i barnehagen. Barnehagelærer 2 løfter frem at det er nødvendig å bruke observasjon og logg for å kartlegge og forstår hvorfor og i hvilke situasjoner barnet handler slik det gjør. For å kunne si noe om hva som er årsaken til barnets atferd er det sentralt å observere barnet og undersøke ulike faktorer i barnets omgivelser. Det gjelder å få et helhetlig bilde av barnet, samspillet mellom barn og foreldrene i garderoben kan gi noen svar.

I det følgende drøftes tilknytning og tilknytningsstiler.

6.2 Tilknytning

Alle informantene skriver om nødvendigheten av at barnet opplever en trygg tilknytning til de som barnehagelærere og at barnehagen er trygt sted hvor de kan utforske og utvikle seg. Som nevnt tidligere er barn biologisk predisponert til å etablere tilknytning

og de bruker tilknytningspersonen som en sikker base å utforske fra og som de oppsøker når de har behov for trøst og nærhet (Bowlby, 1994). Barnehagelærer 1 skriver at barnehagen og personalet kan være en ”trygg base og sikker havn”. Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt utvikler gjerne en utrygg tilknytning til sine omsorgspersoner. Barnehagelærer 5 skriver:

Disse barna har ofte vansker med å stole på og knytte seg til andre mennesker fordi de har blitt sviktet av voksne de har stolt på. Det blir da viktig å vise dem at uansett hva de gjør er jeg der for dem.

Barnets tidligere erfaringer med tilknytning påvirker hvordan de knytter seg til andre mennesker. Slik som barnehagelærer 5 over skriver har de negative erfaringer med tilknytning som gjør at tilknytningen til andre mennesker blir vanskelig videre i livet. Ved at man har kjennskap til hvordan barns tidligere erfaringer med tilknytning påvirker dem i samspill med andre kan man bidra til man endrer tilknytningen fra utrygg til trygg og barnets indre arbeidsmodeller kan endres. Barnets indre arbeidsmodeller representerer en indre oppfatning av seg selv, sine omsorgspersoner og hva de kan forvente av dem (Drugli, 2010). Barnehagelærer 2 skriver at det er hennes rolle å hjelpe barnet med å skape gode relasjoner til andre barn og voksne. Barnehagelæreren kan spille en viktig rolle for å endre barnets tilknytningsmønster gjennom å tilrettelegge for positive samspillserfaringer ved å sørge for god tid, lek, omsorg og sensitive voksne med god forståelse for relasjonskompetanse. Barnets tilknytningsmønster forteller oss noe om hvilke erfaringer de har med tilknytning som jeg skal belyse i neste avsnitt.

6.2.1 Ulike tilknytningsstiler

Samtlige av informantene anerkjenner at barnets atferd kan være et tegn på at barnet har en utrygg tilknytning til omsorgspersonene sine. Det er ikke nødvendigvis slik at barnehagelærerne har kunnskaper om de ulike tilknytningsstilene da de skiller kun mellom trygg og utrygg tilknytning. Som jeg belyser i den teoretiske forankringen skiller det mellom fire ulike tilknytningsstiler (Killén, 2015; Kvello, 2010). Det skiller som sagt mellom tilknytningsstil A, unnvikende, B, trygg, C, ambivalent og D, desorganisert. Det skrives ikke noe om ulike tilknytningsstiler i det empiriske datamaterialet, men informantene påpeker at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt viser ulike former for atferd basert på sine erfaringer med samspill med sine foreldre.

For at barnehagelæreren skal kunne hjelpe barnet med å endre sin tilknytningsstil er det viktig å kjenne til hva de ulike stilene representerer. Barnehagelærer 4 skriver om ulike kjennetegn innen for de ulike tilknytningstilene:

Disse barna blir ofte misforstått og sett på som bråkete, utagerende eller stille og snille. Dette er vanskelig for oss rundt å forstå, men denne atferden er ofte et uttrykk for smerte eller frustrasjon.

Et barn som har tilknytningsstil A, unnvikende, skjuler følelsene sine, later som alt er bra og har lite behov for trøst og omsorg trenger voksne som er nære, oppmerksomme og gir barnet mye omsorg. Et barn som har tilknytningsstil D, desorganisert, har mye sinne, frykt og fortvilelse. De er redde for at ikke de skal bli tatt vare på og opplever seg selv som uelsket og onde. Barnet har behov for voksne som bygger opp deres selvfølelse og verdsetter barnet. Dette kan da bidra til å barnets tilknytningsstil endres til en trygg tilknytning. Barnehagelærer 3 skriver om at hun bruker observasjoner av barnet for å kunne forstå hva atferden er uttrykk for. Barnets tilknytningsstil forteller oss noe om hvilke tiltak som må gjøres for å endre denne utviklingen. Ved å endre barnets erfaringer med tilknytning kan barnehagelæreren hindre at barnets ulike vansker ikke vedvarer eller videreutvikler seg. For barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt kan konsekvensene være svært alvorlige og store som, noe kan ha innvirkning livet ut slik jeg skal belyse i det følgende.

6.2.2 Risikoen for barn som utsettes for omsorgssvikt

Informantenes erfaringer med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt beskriver barn som strever med tilknytning, samspill, atferdsvansker og lav selvfølelse som en konsekvens av omsorgssvikten. At barn som har vært utsatt for omsorgssvikt står i fare for å utvikle omfattende vansker som følge av det de har opplevd er det liten tvil om når man leser i forskningen. Det er nødvendig å kjenne til hvilken risiko barnet befinner seg i for å kunne hjelpe det. De ulike vanskene barnet kan utvikle faktorer som er relevante innen for det spesialpedagogiske perspektivet. Barnehagelærer 6 skriver om at hun har hatt behov for veiledning fra en spesialpedagog i barnehagen og ekstra personell på avdelingen for å kunne tilrettelegge for å hjelpe barnet.

Konsekvensene er såpass alvorlige at det vanskelig lar seg gjøre å forebygge innenfor det allmennpedagogiske tilbudet som er i barnehagen. Barnehagelærerne skriver i brevene sine at det er viktig for dem at barnet opplever trygghet, glede, mestring og positive relasjoner til andre barn og voksne gjennom lek og samspill med andre. Det allmennpedagogiske tilbudet i barnehagen er det som står omtalt i Barnehageloven (2005) og Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011), at barnehagen skal ivareta barns behov for omsorg, lek, læring og danning som grunnlag for en allsidig utvikling. Flere av informantene oppsummerer at disse barna kan ha behov noe mer enn hva det allmennpedagogiske kan tilby.

Killén (2015), Drugli (2014) og Emilsen (2014) på peker, som nevnt tidligere, at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt står i fare for utvikle angst, aggresjon, atferdsproblemer, somatiske reaksjoner, utviklingsforsinkelser, sosiale og emosjonelle skader, psykiske vansker og kognitive skader. Forebygging og igangsetting av tidlig intervensjon kan kanskje iverksette ekstra ressurser som tid og personal. Hvis ikke barnet får den hjelpen det trenger kan risikofaktorene av å ha blitt utsatt for omsorgssvikt vedvare livet ut og vanskene kan videreutvikle seg. Ropeid (2005, s.33) understreker at når barn har fysiske eller psykiske funksjonshemninger aktiviseres kompetansesentrene og hjelpeapearten å gir barnet den hjelpen det trenger, slik er det ikke for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Det betyr at disse barna ikke får den hjelpen de trenger spesielt i deres situasjon. For å hindre at barnets vansker vedvarer og utvikler seg er det nødvendig at barnehagen har en forebyggende rolle ovenfor disse barna.

6.3 Forebygging

Barnehagelærerne skriver i brevene sine om hva de gjør for å hjelpe barnet med å endre atferdsvanskene og støtte dem i den videre utviklingen. De er opptatt av gi barnet positive erfaringer som vil ha innvirkning på deres utvikling dette kan sees i sammenheng med forebygging. Barnehagelærer 1 skriver at hun er opptatt av å tilrettelegge for at barnet får gode samspillserfaringer med jevnaldrende gjennom leken. Som referert til tidligere vil forebygging innen for spesialpedagogikken dreier seg om å forsterke de positive ressursene hos barnet og forhindre negativ utvikling (Hagtvet & Horn, 2012). Det som er sentralt innen for forebygging er at man ønsker å motvirke utviklingen av problemer. Det viktig å se risikofaktorene for barn som har blitt utsatt for

omsorgssvikt og iverksette styrkende tiltak for eksempel i form av spesialpedagogikk i barnehagen, da man ønsker å forhindre at disse barna får en negativ utvikling på ulike områder.

Informantene er opptatt hvordan de kan til rette legge for at hindre at problemutviklingen vedvarer, men de er også opptatt av styrke barnets selvbilde. Barnehagelærer 4 skriver at ved å uttrykke de gode handlingene barnet gjør og gir ros slik at barnet får en positiv opplevelse av seg selv som styrker deres selvbilde. Ser man på måten Befring (2012) deler forebyggingen inn i et tosidig perspektiv hvor man på den ene siden beskytter barnet mot faktorer som kan medføre, forsterke eller vedlikeholde problemutviklingen og på den andre siden bidra til at barnet utvikler kompetanse til å beskytte seg selv. Barnehagelærer 3 er opptatt av dette når hun skriver at det er viktig for disse barna å oppleve positive relasjoner, trygghet i gruppa og fellesskapsfølelse. Det tosidige perspektivet er høyst relevant når det gjelder barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. I barnehagen kan man tilrettelegge for at barnet får en trygg tilknytning til andre voksne, får gode samspillserfaringer med andre barn og voksne hvor relasjoner knyttes og det legges til rette for konkrete tiltak som hjelper barnet til å endre utviklingen sin positivt. Gjennom å gjøre dette gir barnehagen barnet kompetanse til å beskytte seg selv ved at barnet utvikler høyere selvfølelse og opplever seg selv som verdsatt og en del av fellesskapet. Her mener jeg det er nødvendig å tilføre barnehagen noe mer i form av styrkende tiltak som for eksempel ekstra personale og kompetanseheving.

Barnet vil kunne få erfaringer med andre former for tilknytning og samspill som endrer deres indre arbeidsmodeller og da sin egen oppfattelse av seg selv. Forebyggingen fungerer som en beskyttelse for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt ved at man iverksetter relevante tiltak som skjermer barnet fra risikofaktorene (Befring, 2012). Barnehagelærer 2 skriver:

Jeg tror det er viktig å være nær og støttende for å ivareta disse barna. Hjelp dem i lek og samspill med andre barn. La dem føle at de er viktige for gruppa og fremhev deres sterke sider.

Det handler om å fremme positiv atferd og positive livsperspektiver ved å la barnet være aktør i eget liv, oppleve mestring og oppmuntring som fører til at barnet utvikler motstandsdyktighet i møte med risikofaktorene. Igjen så handler det om å endre barnets

indre arbeidsmodeller slik at de får en ny indre oppfattelse av seg selv, en oppfattelse som er mer positiv og som gjør dem styrket til å takle motgang.

Sitatet til barnehagelærer 6 nedenfor viser til at de tilrettelegger for konkrete tiltak for å støtte og hjelpe barnet i utviklingen sin:

Når disse barna opplever trygge rammer og voksne som hjelper dem å regulere følelsene sine og som gir dem hjelpemidler for å fungere innenfor toleransevinduet sitt vil man ofte se en stor endring i atferd. De vil da også lettere kunne fungere sosialt.

Forebyggende tiltak deles, som tidligere nevnt, inn i to nivåer for forebygging: primærforebygging og sekundærforebygging (Befring, 2012). Primærforebygging er den generelle samfunnsinnsatsen, som lovforbud, mens sekundærforebygging er å oppdage problemene og risikofaktorene som påvirker barnet og snu dem. Slik informanten over skriver at de gir barnet hjelpemidler for å kunne fungere. Som igjen vil føre til en endring som vil hjelpe dem å mestre sosialt samspill. I barnehagen jobber man med sekundærforebygging, det er fokus på individet og vanskene barnet strever med. I tråd med det informantene skriver er man opptatt av i barnehagen å hindre at problemtilstanden ikke vedvarer eller videreutvikles.

Når det handler om forebygging er det viktig å ha kunnskaper om hva som er gode oppvekstvillkår for barn, hva som er mulige risikofaktorer og hvilke tiltak som fremmer en positiv utvikling for disse barna. Forebyggende tiltak har stor verdi for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt, det fører til at det iverksettes relevante og gode tiltak samt at de får positive erfaringer som gjør dem motstandsdyktige mot risikofaktorer og skjevutvikling. Spørsmålet er om barnehagelærer har den kunnskapen som er nødvendig for å iverksette relevante og gode tiltak for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt? Spørsmålet er også om de har tid og ressurser til å gjennomføre dette?

I henhold til det Hagtvat og Horn (2012, s. 587) skriver om at ”forskning viser at forebyggende innsatser gir gevinster, forutsatt at de innledes tidlig, har et betydelig omfang, er langvarig (om nødvendig) og utføres av kvalifiserte fagfolk”. De vektlegger at det må være kvalifiserte fagfolk som legger til rette for forebyggende innsats for at det skal gi gevinst. Kunnskap om hvordan man kan hjelpe disse barna er sentral og det kan da være en nødvendighet at barnet får spesialpedagogisk hjelp slik at tiltakene som

iverksettes er relevante for barnet. Slik jeg tolker det trenger det ikke å være en spesialpedagog som er på avdelingen for å jobbe med barnet, men det kan være en støttepedagog med den nødvendige kompetansen eller veiledning til personalet slik at de får den nødvendige kompetansen. Man trenger å handle tidlig, å tenke og handle langsiktig.

6.4 Tidlig intervensjon

Barnehagelærerne skriver i brevene sine om hvordan de bruker ulike tiltak for å hjelpe barnet med å endre skjevutviklingen. Tidlig intervensjon er å kunne hjelpe barnet ved å sette inn tiltak så tidlig som mulig og at tiltakene er relevante ut i fra barnets behov. Barnehagen har en viktig funksjon når foreldre svikter med å gi barnet omsorg og stimulering av barnets utvikling og læring (Dalen & Tangen, 2012). Barnehagelærer 4 skriver:

Barnet blir ivaretatt med oppfølging av familien, samtaler med barnet og tilrettelagte pedagogiske opplegg basert på barnets behov og situasjon.

Hun skriver at for å ivareta barnet i barnehagen er det nødvendig å tilrettelegge for tiltak som er relevante for barnet. Relasjonen mellom barnet og den voksne i barnehagen vil være en beskyttelsesfaktor hvis relasjonen er positiv og god. Beskyttelsesfaktoren gjør at barnet utvikler resiliens eller motstandsdyktighet, som er begrepet som jeg har brukt over. Barnet kan ved hjelp av resiliens overkomme alvorlige belastninger og mestre livet bra selv om barnet har negative erfaringer (Drugli, 2014). For at barnehagen skal fungere som en beskyttelsesfaktor er det viktig at barnehagepersonalet har den kompetansen om hvilke risikofaktorer barnet som har blitt utsatt for omsorgssvikt står ovenfor eller søker om spesialpedagogisk hjelp for at barnet skal få den støtten det har behov for.

Det er i denne sammenheng svært vesentlig med tidlig intervensjon. Dette vil kunne gi større effekt enn senere i livet. Hensikten med tidlig intervensjon er ikke bare å tidlig identifisere og diagnostisere barnet. Intervensjonen kan og være å finne ut av hva barnet strever med for å legge til rette for tiltak som støtter opp om de behovene barnet har for å kunne hjelpe det i sin utvikling. Barnehagelærer 2 skriver at hun er opptatt av å gi barnet den hjelpen det trenger ut i fra sine behov og så tidlig som mulig. Som nevnt

tidligere hevder Helle (2015) at barnehager med høy kvalitet er et helsefremmende tiltak ved at det er rammebetingelser som liten gruppestørrelse, kvalifiserte fagfolk, stabilt voksenpersonell og tid. Mine erfaringer med barnehagen er at dette kanskje vanskelig lar seg gjøre på grunn av sykdom, lav pedagogtetthet på avdelingene, noe som igjen gjør det vanskelig å dele opp i mindre grupper uten at organiseringen på avdelingen blir problematisk. Personalet i barnehagen mangler kompetanse om tematikken omsorgssvikt. Mitt argument er derfor at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt har behov for styrkende tiltak i form av spesialpedagogisk hjelp for at de skal få de ressursene og kvalifiserte fagfolkene de har behov for.

Jeg skal i det følgende drøfte de fire kategoriene *omsorg*, *relasjonskompetanse*, *voksenrollen* og *lek* som utpekte seg som konkrete tiltak barnehagelærerne brukte i arbeidet med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt.

6.4.1 Omsorg i barnehagen

Samtlige av informantene fremhever viktigheten av nærhet, trygghet og tillit i arbeidet med disse barna som er aspekter innen for omsorgsbegrepet. Barn som har opplevd å bli utsatt for omsorgssvikt har erfaringer som er basert på en sviktende omsorg fra foreldrene av ulik art, ved at omsorg kan være et målrettet tiltak kan barnehagelæreren gi barnet positive erfaringer med god omsorg. I henhold til rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011) er omsorg en viktig forutsetning for barns utvikling, læring og danning. Slik sitatet til barnehagelærer 5 hevder:

Barnet trenger å oppleve en annen form for omsorg enn hva det dem er vandt med. De trenger å føle at det er noen som bryr seg om det, trøster det, oppmuntrer det, gir ros og setter grenser.

Tholin (2011) ytrer en bekymring om at omsorg er et hverdagsbegrep som tas for gitt i barnehagen, at omsorgskompetanse er noe alle er i besittelse av. Hun hevder at det trengs mer refleksjon og dokumentasjon over arbeidet med omsorg som kan nyansere innholdet og mangfoldet i omsorg. Informanten over er, slik jeg tolker det, bevisst at omsorg ikke er noe man tar for gitt. Hun bruker omsorg som et konkret virkemiddel for å hjelpe disse barna. Hun anerkjenner også at omsorgen i barnehagen kan ha andre kvaliteter enn omsorgen i hjemmet, slik Tholin (2013) også påpeker.

Det er særlig det at omsorgen i barnehagen kan inneholde andre kvaliteter som er vesentlig ved å bruke omsorg som et konkret tiltak. Barnehagelærer 6 er også opptatt av barnet må få erfare omsorg som noe annet er hva barnet er kjent med fra tidligere ved å dekke de fysiske og psykiske behovene barnet har. Hun skriver at hun i et tilfelle har ”sølt” litt på barnet slik det var en unnskyldning for å vaske barnet og gi det rene klær. Nygren (1995) identifiserer tre hovedformer for omsorg i barnevernskontekst som jeg tenker er relevante inn mot barnehagen når en jobber med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt. Barnets grunnleggende behov i form av å få mat, rent tøy og søvn er det Nygren (1995) kaller for behovsomsorg og er et sentralt aspekt hvis man tenker omsorg som et tiltak. Barnets behov kan da bli ivaretatt av personalet i barnehagen. Utviklingsomsorgen tar sikte på å sikre barnet en god utvikling både fysisk og psykisk, som kan sees i sammenheng med det jeg tidligere har drøftet om forebygging og tidlig intervensjon. Utviklingsomsorgen kan da bety å legge til rette for styrkende tiltak som sikrer barnet en god utvikling gjennom for eksempel ekstra ressurser på avdelingen og kompetanse heving. Oppdragsomsorgen kan sees i sammenheng med utviklingsomsorgen. Gjennom å ha fokus på forebygging og tidlig intervensjon kan barnet tilegne seg kunnskaper om ulike normer og verdier.

Ved å anerkjenne begreper som behovsomsorg, utviklingsomsorg og oppdragsomsorg kan man se mangfoldet i omsorgsbegrepet. Det kan bidra til å reflektere om omsorg er en allmenn kunnskap som ikke det ikke trengs særskilt fokus på. Det bare er. Jeg tror det er nødvendig i denne sammenheng å anerkjenne omsorg som et konkret tiltak ovenfor barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt da det kan føre til en bevisstgjøring om hva disse barna trenger og hva de har erfaringer med. Killén (2012) kaller dette for terapeutisk omsorg ved at barnet har behov for gode opplevelser i barnehagen som kan være støttende for barnets utvikling. Personalet i barnehagen må bestrebe seg på å kompensere for den typen omsorg barnet har erfaringer fra gjennom å gi barnet terapeutisk omsorg. Informanten nedenfor skriver om å trygge barnet, gi barnet følelsen av å være verdifullt og viktig i et fellesskap samtidig som det er sentralt med faste voksne som til rette legge for en god utvikling. Dette sitatet til barnehagelærer 3 kan da sees i sammenheng med både det Tholin (2013), Nygren (1995) og Killén (2012) skriver om omsorgsbegrepet.

Barn som har "skader" i sin tilknytning trenger tett oppfølging av stabile faste voksne for å kunne utvikle seg i takt med jevnaldrende. Barnet trenger særlig trygging som "trygg base og trygg havn". Skape følelsen av å være verdifull og viktig i et felleskap.

Som nevnt tidligere utfordrer Tholin (2013) den tradisjonelle måten å tenke om omsorgsbegrepet som et rettlinjet fenomen fremfor å se det som en sirkulærprosess hvor omsorgsrelasjonen ikke er fullbyrdes før barnet anerkjenner det som omsorg og er aktiv i relasjonen. Jeg stiller meg undrene til om det nødvendigvis trenger å vær en sirkulærprosess for at omsorgsrelasjonen skal fullbyrdes. Barnehagelærer 2 skriver at barnehagen skal være en friplass hvor barnet hvor barnet opplever trygge sensitive voksne som bryr seg og forstår barnet. For barn som har vært utsatt for omsorgssvikt er det mest sentrale at de får positive erfaringer med hva som er god omsorg. Det er her barnehagepersonalet kan være store bidragsytere ved å en tilnærming til omsorg som et konkret tiltak for å støtte og hjelpe barnet i sin utvikling. For å kunne gjøre dette er det en erkjennelse, slik som informanten over skriver, at det er nødvendig med stabile faste voksne som gjør dette mulig. Det kan da være nødvendig med styrkende tiltak i form av ekstra personell. Positive erfaringer med god omsorg er av høy verdi for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Det kan bidra til en styrket selvfølelse og hjelpe dem i relasjon til andre.

I det følgende skal jeg drøfte hvorfor relasjonskompetanse kan være et styrkende tiltak i barnehagen for disse barna.

6.4.2 Relasjonskompetanse

Alle informantene skrev i brevene sine om ulike aspekter innen for relasjonskompetanse. Barnehagelærerne er opptatt av deres betydning for disse barna kan tilrettelegge for at barnet etablerer nye positive relasjoner til andre barn og voksne. For barn som har vært utsatt for omsorgssvikt er ikke nødvendigvis slik at de har etablert en relasjon til andre barn og voksen i barnehagen. Det er sentralt å forstå betydningen av å knytte gode relasjoner for disse barna og bruke kompetansen om relasjonen som et verktøy i å støtte barnet. Det er med bakgrunn i dette at jeg løfter frem relasjonskompetanse som et konkret tiltak i arbeidet med disse barna. Som Flaten, Olafsen og Voss (2008) skriver er gode og trygge relasjoner i barnehagen avgjørende for den faglige og sosiale utviklingen til barnet. Barnehagelærer 1 skriver noe om dette i følgende sitat:

Først og fremst er det viktig å hjelpe barnet til å etablere gode relasjoner med andre barn og voksne. Min oppgave er at alle barn skal sees, høres og bekreftes.

Hun er opptatt av å utvikle relasjoner mellom barnet og andre barn og voksne ved å se barnet, lytte og bekrefte det. Ved at personalet i barnehagen innehar kompetanse om relasjoner har de ”ferdigheter, evner, kunnskaper og holdninger som etablerer, utvikler, vedlikeholde og reparerer relasjoner mellom mennesker” (Sagbakken, 2001, s. 17). Det handler om, ovenfor barn som har vært utsatt for omsorgssvikt, å etablere en relasjon mellom den voksne og barnet og å bruke denne relasjonen til å skape nye relasjoner til andre barn og voksne. Det er sentralt at personalet har kunnskap om barnets tidligere relasjonserfaringer da barnet etablerer nye relasjoner basert på sine tidligere erfaringer fra sine primæromsorgspersoner, som ofte vil være foreldrene.

Det jeg ofte har lagt merke til med disse barna er at de bruker lang tid på å føle tillit og trygghet til personalet i barnehagen. (...) De knytter ikke bånd til de voksne, for de kan være vant med at voksne forlater dem. Jeg er meget opptatt av å trygge barna i disse situasjonene.

Barnehagelærer 6 ser barnets tidligere erfaringer som en hindring til å etablere nye relasjoner til personalet i barnehagen. Det blir også en hindring i å etablere gode relasjoner til andre barn i barnehagen. Ved å bruke relasjonskompetanse som et konkret tiltak tror jeg at man retter fokuset mot betydningen av gode relasjoner mellom barn-barn og barn-voksne. Killén (2012) trekker det så langt som til å hevde at relasjonskompetanse er den viktigste kompetansen personalet i barnehagen må ha. Dette fordi det er gjennom relasjonen man best kan støtte barnet i utviklingen og hjelpe de barna som trenger det ved å ta barnets perspektiv.

Som referert til tidligere, hevder Befring og Duesund (2012) at når barn strever med relasjonsvansker, er vanskene ofte knyttet til problemer i oppveksten som omsorgssvikt, mangel på støtte, belastende hjemmemiljø og verdsetting. Det understrekes også at det kreves spesialpedagogisk kompetanse og tilnærminger for å kunne hjelpe disse barna. Noen av barna trenger så tett oppfølging at det er nødvendig med mer ressurser på avdelingen og kanskje en spesialpedagog/støttepedagog som har mer kunnskap om de ulike utfordringen barnet strever med slik at de vet hvilke konkrete tiltak som er hensiktsmessige å tilrettelegge for. Igjen så argumenterer jeg for at barn som har vært

utsatt for omsorgssvikt har behov for styrkende tiltak i barnehagen slik Befring og Duesund (2012) også hevder.

Jeg opplever at tilknytningen blir sterkere når man velger å jobbe intenst med tilliten barnet har til deg, og skape forutsigbarhet og trygghet for både det enkelte barnet og hele gruppen.

Barnehagelærer 3 løfter frem tillit som et viktig aspekt ved relasjonen. Hun velger å jobbe med at barnet skal føle tillit til henne for at det kan bidra til at barnet føler trygghet. Det er viktig å gi barnet muligheten til å være aktør i eget liv gjennom å gi barnet mestringsopplevelser og ved at voksne er gode rollemodeller for barnet. Relasjonene barnet knytter til personaler er av stor betydning for deres utvikling, fordi en positiv relasjon mellom personalet og barnet er avgjørende for barnets følelse av trygghet og trivsel. Dette framkommer tydelig i det empiriske datamaterialet ved at samtlige av informantene er opptatt av gi barnet en følelse av barnehagen er et trygt sted med trygge voksne som er sensitive og oppmuntrer barnet til mestring og utvikling. Ved å jobbe strukturert med relasjoner i barnehagen kan man gi barnet en styrket selvfølelse som kan føre til endring i barnets relasjonserfaringer. Men som nevnt tidligere forutsetter dette at den voksne har forståelse av relasjonskompetanse, dens betydning og en bevisst holdning til dette arbeidet.

I neste underkapittel skal jeg drøfte voksenrollen sin betydning for barn som har vært utsatt for omsorgssvikt. Voksenrollen er nært knyttet til problemstillingen om hvordan barnehagelærerne opplever sin egen betydning.

6.4.3 Voksenrollen

Barnehagelærerne skriver i brevene sine at voksenrollen handler om å være sensitiv og tilgjengelig for barnet, tilrettelegge for positive erfaringer med voksne som gir rom for å lytte og gode muligheter for positive samspillserfaringer. Barn er avhengig av en omsorgsfull voksen i barnehagen for å kunne utvikle seg. Det er nødvendig at barnehagepersonalet fokuserer på hvordan de kan være den betydningsfulle andre for barn som har vært utsatt for omsorgssvikt i henhold til Emilsen (2014). Det innebærer voksne som er aktive med omsorgsfull involvering i barnets liv. Barnehagelærer 4 skriver:

Voksne kan også være den som barnet tør å fortelle sine problemer til. Da er det vesentlig at man "orke" å høre og at barnet har tillit til at du forvalter informasjonen på en god måte.

Jeg tolker det som at informanten er opptatt av å være en voksen som er den betydningsfulle andre med en omsorgsfull involvering i barnets liv. Killén (2012) skriver at barn som får gode erfaringer med tilknytning i barnehagen med gode og omsorgsfulle voksne kan føre til en endring i utviklingsprosessen sin fra negativ til positiv. Dette er hva Drugli (2010) kaller for sekundære tilknytningspersoner. Foreldrene regnes som primære tilknytningspersoner mens ansatte i barnehagen kan være sekundære tilknytningspersoner. Dette gjelder ikke bare for barn som har vært utsatt for omsorgssvikt, men alle barn i barnehagen. Det som er sentralt for disse barna er at de sekundære tilknytningspersonene representerer en annen form for tilknytning enn hva barnet har erfaringer fra tidligere. Barnehagelærer 5 skriver nedenunder om det samme:

Barnehagen må være den trygge basen for barnet som har vært utsatt for omsorgssvikt. Barnet må kjenne at her er det trygge voksne som ikke oppfører seg eller reagerer slik barnet er vant til. Det må være lyttende voksne som tar seg god tid til og tør å lytte når barnet setter ord på ting.

Det er også nødvendig her, som nevnt tidligere, å kunnskap om ulike tilknytningsstiler for å kunne forstå barnets tilknytningsmønster. Det er også av stor betydning for å kunne endre barnets tilknytningsmønster. Den voksne kan ha en kompenserende rolle i barnets tilknytning, men det er da nødvendig at den voksne er positivt følelsesmessig engasjert, viser empati med barnet, har realistiske forventninger til barnets mestring og prioriterer barnets grunnleggende behov.

Killén (2012) hevder at det viktig at det er en person som er den kompenserende tilknytningspersonen til barnet som er bevisst sine holdninger og kan håndtere innagerende eller utagerende atferd som barnet kan utvise på en god måte. I en barnehagehverdag, slik den er i dag, kan det være svært sårbart hvis det bare er en person som har denne kompenserende rollen. Høyere bemanning i barnehagen vil gjøre det mulig at flere kan ha en kompenserende rolle for barnet. Pedagoger trenger tid for å kunne yte tilstrekkelig omsorg og trygg tilknytning (Sælen, 2016). Når bemanningsnormen er slik den er i barnehagen i dag kan det være behov, som tidligere

nevnt, for styrkende tiltak i form av ekstra personale. Barnehagelærer 2 påpeker også behovet for voksne for disse barna:

Tett voksenkontakt og oppfølging trengs også. Mye omsorg, positiv grensesetting og veiledning.

Killén (2012) trekker frem noe det er viktig at den voksne har i arbeidet med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt. Det påpekes at den voksne må lytte til barnet og vise barnet den forståelsen en har. Ved å gjøre dette anerkjenner man barnet og barnet føler seg forstått og respektert. Den voksne trenger å være støttende, åpen, skape forutsigbarhet og gi dem mulighet til å forstå. Alt dette handler om den voksnes egne holdninger til barnet og jeg tenker at det nødvendig å reflektere over disse holdningene for å kunne ivareta barnet på best mulig måte. Barnet trenger å oppleve gode samspillserfaringer med andre barn og voksne, og ved å være bevisst egne holdninger til hvilken rolle den voksne har kan man tilrettelegge for gode samspillserfaringer. Sitatet til barnehagelærer 3 påpeker noe av det samme:

I samspill med andre barn kan dette barnet ha vansker som er utfordrende å forholde seg til. Vennskap oppleves som flyktige. Da tenker jeg at min oppgave er å ha god tilvenning, etablere gode forutsigbare rutiner, ha fast personale og ha fokus på lek. Jeg tenker mestringsfølelse og medvirkning er gode holdepunkter.

Den voksenrollen personalet kan ha ovenfor barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt er av stor betydning som det understrekes ovenfor. De kan tilrettelegge for at barnet endrer sin tilknytningsstil fra utrygg til trygg gjennom å skape gode relasjoner og positive samspillserfaringer og støtte barnet i dets utvikling og forebygge at eventuelle vansker vedvarer eller videreutvikler seg. Et viktig aspekt for alle barn er leken og voksen som anerkjenner leken som et fristed og en mulighet for at barnet kan tilegne seg ny kunnskap og gode samspillserfaringer er viktige som jeg skal drøfte i det følgende.

6.4.4 Lek

Informantene skriver om leken som både et fri sted for barna, en mulighet til knytte relasjoner men også som tiltak for å støtte barnet i en positiv utvikling og redusere risikofaktorer. Innenfor barnekulturen har leken en uvurderlig verdi. Ved å ha fokus på leken og bruke leken som et tiltak i barnehagen kan man også jobbe med de andre

tiltakene som omsorg, relasjonskompetanse og voksenrollen gjennom leken også. I henhold til Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011) har leken en egenverdi hvor barn har høy kompetanse. Barnehagen skal gi alle barn muligheten for lek fordi leken har betydning for barns trivsel, læring og utvikling. Det er ikke slik at nødvendigvis alle barn kan å leke, barn som har vært utsatt for omsorgssvikt kan ha manglende erfaringer med å leke og deres relasjonserfaringer kan være en hindring for dem når de skal inngå i lek. Leken kan være, slik Lillemyr (2011) påpeker, lystbetont og motiverende. Barnehagelærer 4 løfter frem leken som et tiltak som kan hjelpe barnet:

Barnet har ofte gjennom omsorgssvikten manglende forståelse av hvordan man tilnærmer seg andre barn. De trenger å erfare en positiv tilnærming og det er viktig at man veileder i ulike samspillsituasjoner som lek.

Kibsgaard (2014) løfter frem betydningen av leken ved å kalle den for *den livsviktige leken*. Gjennom å ha et slikt perspektiv på leken kan man forstå hvor betydningsfull den er for barn og hvor viktig det er å bruke leken som et styrkende tiltak for barn som i mestrer leken. Gjennom leken kan barnet oppfatte seg som en verdifull deltager av fellesskapet, øke selvfølelsen og få erfaringer med samspill med andre barn og voksne.

Öhman (2012) påpeker at leken kan være en mulighet for barnet til å bearbeide problemer og skremmende opplevelser. Killén (2010) påpeker at leken kan ha en helende funksjon. Barnehagelærer 1 trekker også frem dette aspektet av leken:

Man har ulike fremgangsmåter i forhold til alder, men først og fremst la barnehagen være en plass hvor barnet kan leke og utvikle seg sammen med jevnaldrende. Gjennom leken kan barnet bearbeide følelsene sine og utvikle nye positive ferdigheter.

Barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt kan streve med vanskelige følelser rundt det som har skjedd og gjennom leken kan det fortelle sin historie og sine bekymringer og skape sin egen avslutning. Det er viktig at den voksen er tilstede og er sensitiv for hva barnet forteller gjennom leken. Den voksne må vise barnet at den forstår hva barnet prøver å gi uttrykk for (Öhman, 2012). Dette forutsetter at barnet har kompetanse om lek. For barn som har vært utsatt for omsorgssvikt er det ikke alltid slik, de kan ha liten erfaring fra lek. Disse barna trenger da en voksen som støtter og veileder dem til å leke fritt og spontant og hjelper dem til å tilegne seg kompetanse om leken. Ropeid (2005)

hevder imidlertid at det å hjelpe barnet inn i lek ikke burde være noe problem, men utfordringer ligger i å hjelpe barnet slik at det klarer å holde seg i leken. Det er snakk om å gi barnet kunnskaper om å følge lekens utvikling for at leken ikke skal bli flyktig. Barnehagelærer 6 løfter frem lekens muligheter slik:

Så tenker jeg det er min jobb å se til at barnet opplever barnehagen som et godt sted å være. Her er det trygt, kan gjemme seg bort i leken og oppleve positive samspill med andre. Barnet må få oppleve normaliteter og få like muligheter som andre.

Leken kan gi barn som har vært utsatt for omsorgssvikt opplevelser av noe morsomt og gledefylt, noe som personalet bør etterstrebe å oppnå. En viktig faktor som barn kan tilegne seg gjennom leken er sosial kompetanse. Sosial kompetanse handler om at barnet mestrer samspill med andre barn og voksne (Lamer, 2014). Sosial kompetanse er av stor betydning for barn for det betyr at barnet har et hensiktsmessig sosialt samspill med andre. Mangel på sosiale kompetanse kan føre til at barnet har dårlig samspill med andre som kan gi barnet dårlig selvoppfatning. For disse barna er det særdeles viktig å til egne seg sosial kompetanse da deres mestringsfølelse og selvfølelse kan være lav i utgangspunktet. Slik jeg ser det er det nødvendig å se på leken som et konkret tiltak for øke barnets sosiale kompetanse samtidig som det er mulighet for skape gode relasjoner og økte mestrings- og selvfølelse.

En måte å bruke leken som et styrkende tiltak er gjennom lekegrupper. Barnehagelærer 3 skriver:

Jeg tror det er viktig å være støttende og nære for å ivareta disse barna. Hjelp dem i lek og samspill med andre barn. La dem føle at de er viktige for gruppen og fremheve deres sterke sider. Dessverre er det ofte slik at disse barna stikker seg ut og blir holdt utenfor barnegruppa. Da bør man bruke metoder for å inkludere barnet, eks små lekegrupper, fremheve noe dette barnet er god på.

Bruk av lekegrupper som tiltak kan være fint for barn som har vært utsatt for omsorgssvikt for det er færre mennesker å forholde seg til og det øker muligheten for en trygg tilknytning (Ahnert, Piquart og Lamb, i føle Drugli, 2010). I en lekegruppe er den voksne til stede å fokusert på det som skjer i lekegruppen. Den voksne kan fungere som en trykkekraft for barnet og ved at den voksne er sensitiv og oppmerksom på barnet kan den voksne gi barnet støtte i leken når barnet har behov for det (Ruud, 2010).

Lekegrupper er gjerne en planlagt aktivitet som foregår med en mindre gruppe på et bestemt sted som gjør at lekegrupper gir barnet en oversikt, struktur og trygghet. Innenfor lekegruppa kan barna i fellesskap bestemme temaet eller den voksne kan gjøre det. Det som er viktig er at det er et tema, som barnet som trenger positive erfaringer med lek, har kunnskaper om slik lekegruppen kan bidra til mestringsfølelse hos barnet og det kan øke barnets lekestatus hos de andre barna.

Informantene skriver om lekens mange muligheter og egenskaper i arbeidet med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt gjennom lekenes helende effekt, som friplass og i strukturerte former. Frileken kan for disse barna være overveldende og det er mye som skjer på en gang (Ruud, 2010). Ved å bruke lekegrupper som et styrkende tiltak kan personalet legge til rette for at barnet får erfaringer med samspill, sosial kompetanse og kompleksiteten i lek samtidig som også leken kan ha en helende effekt for disse barna. Ved at den voksne tar med barn i lekegruppa som har god kompetanse i lek kan de være gode rollemodeller for barnet som strever med leken. Lekegrupper kan også bidra til at barnet opplever seg selv som betydningsfull for fellesskapet og at barnet får anerkjennelse fra andre barn som vil ha positiv effekt på barnets utvikling.

Utfordringene, som relasjonsvansker, samspillsvansker og tilknytningsvansker, som mange av barna som har blitt utsatt for omsorgssvikt strever med kan ha stor innvirkning på mange aspekter av deres liv. Slik jeg ser det er det viktig å anerkjenne lekens mulighet som styrkende tiltak i arbeidet med disse barna og at lekegruppenes rammefaktorer gjør det trygt for barnet å utforske leken.

7 Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan barnehagelæreren opplever sin egen betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt, hva barnehagen gjør i et forebyggingsperspektiv og hvilke tiltak som kan være aktuelle å igangsette. Forskning på feltet belyser betydningen barnehagelærernes har for disse barna ved å sette i gang forebyggende tiltak og tidlig intervensjon som vil gi positive langtidseffekter (Bratterud og Emilsen, 2013; Størksen og Thorsen, 2011). Det er denne forskningen som ligger til grunn for min hypotese om at barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt bør ha rett til spesialpedagogisk hjelp i form av styrkende tiltak, kompetanseheving av personalet og ekstra ressurser.

For å besvare problemstillingen og undersøke hypotesen min har jeg valgt å benytte meg av en kvalitativ forskningsmetode, hvor jeg har brukt brevmetoden for å innhente empirien fra informantene. Jeg ser i ettertid at det å hente inn empirien ved å kun bruke brevmetoden, kan være noe mangelfullt uten å supplere med oppfølgingsspørsmål eller intervju. Det hadde kunnet gi et mer nyansert og presist empirigrunnlag til studien med tanke på hva jeg ønsket å undersøke. Hvis jeg hadde benyttet meg av oppfølgingsspørsmål hadde jeg kunnet få enda større klarhet i hva barnehagelærerne legger i de ulike begrepene som bruker i brevene sine. Jeg ser også i ettertid at noen av spørsmålsformuleringen barnehagelærerne fikk i informasjonsskrivet var noe upresise og burde ha vært jobbet mer med. Dette kunne da ha bidratt til at informantenes brev ble enda mer spisset inn mot det jeg ønsket å undersøke.

Barnehagen er en svært viktig lærings-, omsorgs- og utviklingsarena. I 2015 gikk 9 av 10 barn i barnehagen (SSB, 2016), som betyr at barnehageansatte møter majoriteten av alle barn som er bosatt i Norge. Personalet i norske barnehager er dermed i en unik posisjon til å kunne oppdage barn som lever med vanskelige familieforhold. Slik jeg oppfatter det empiriske datamaterialet mitt er det liten tvil om at barnehagelærerne er klar over at de er av stor betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. De vet at de har en svært viktig rolle som barnehageansatt ved at de kan forebygge at barnets problemutvikling vedvarer eller videreutvikles. Barnehagelærerne er også klar over deres mulighet til å iverksette konkrete tiltak i form av tidlig intervensjon ved å trekke inn nødvendig ekstern kompetanse på området. Det kommer også fra empirien at

barnehagelæreren må ha kompetanse til å se at barnet har behov for noe mer som styrkende tiltak, framfor at barnehagelærerne prøver å håndtere det alene.

Et styrket fokus på mer kompetanse om betydningen for omsorg, tilknytning og relasjonskompetanse for å kunne hjelpe barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt, og i tillegg høyere pedagogtetthet vil gjøre det lettere for barnehagelærerne å kunne tilrettelegge for konkrete tiltak som kan støtte og hjelpe barnet i sin utvikling. De konkrete tiltakene som ble presentert i denne oppgaven er målrettede tiltak for å hjelpe barnet i å få nødvendige erfaringer det trenger for å kunne endre sin tilknytning og utvikling av relasjoner, sosialkompetanse og samspillserfaringer.

Slik jeg ser det kan det være utfordrende å sikre at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt tilegner seg en allsidig utvikling innen for det allmennpedagogiske tilbudet uten noen form for styrkende tiltak som ekstra ressurser på barnet eller inn i avdelingen hvor barnet går. Omsorgssvikten kan påvirker barnets utvikling i så stor grad at barnet kan ha behov for spesialpedagogisk hjelp slik jeg ser det. Tilgang på spesialpedagogiske tilleggsressurser som utfyller og styrker barnehagetilbudet for disse barna vil være nødvendig. Helt avslutningsvis vil jeg understreke at barnehagelærernes betydning er av stor verdi for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. For disse barna kan det være helt avgjørende at de får tilgang på den faglige kompetansen som kan forhindre at deres utfordringer med atferd, relasjoner, tilknytning og samspill påvirker dem livet ut.

8 Litteraturliste

- Amundsen, M-L. (2008). Very Important Children. *Spesialpedagogikk*, 2008(nr. 3), 36-43.
- Arnesen, A-L. & Simonsen, E. (2011). Spesialpedagogikk – merkevare i epistemisk drift? Refleksjoner i et barnehageperspektiv. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 2011, vol.95(02), 115-127.
- Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager (barnehageloven)*. Hentet 04.04.2016, fra <http://www.lovdatab.no>
- Befring, E. (2012). Forebygging blant barn og unge i et psykososialt perspektiv. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (5. utg) (s.129-147). Oslo: Cappelen Damm.
- Befring, E. & Duesund, L. (2012). Relasjonsvansker. Psykososial problematferd. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (5. utg) (s.448-469). Oslo: Cappelen Damm.
- Berg, G. (1999). *Skole kultur; nøkkelen til skolens utvikling*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.
- Bjørnsrud, H. (2005). *Rom for aksjonslæring: Om tilpasset opplæring, inkludering og læreplanarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bondevik, H. & Bostad, I. (2006). *Tenkepauser: Filosofi og vitenskapsteori*. Oslo: Akribe.
- Bowlby, J. (1994). *En sikker base: Tilknytningsteoriens kliniske anvendelser*. Frederiksberg: Det lille forlag.
- Bratterud, Å. & Emilsen, K. (2013). *Dørstokkmila: Barnehagens vei fra magefølelse til melding*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Dalen, M. & Tangen, R. (2012). Barnehagens og skolens samarbeid med foreldre til barn og unge med spesielle behov. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (5. utg) (s. 220-239). Oslo: Cappelen Damm.
- Drugli, M. B. (2010). *Liten i barnehagen: Forskning, teori og praksis*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Drugli, M. B. (2014). Psykiske vansker hos barn i førskolealder. I V. Glaser, I. Størksen & M. B. Drugli (Red.), *Utvikling, lek og læring i barnehagen: Forskning og praksis* (s. 234-252). Bergen: Fagbokforlaget.

- De nasjonale forskningsetiske komitéene. (2014). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teknologi*. Oslo: Det Nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.
- Emilsen, K. (2014). Å se og handle – når barn utsettes for omsorgssvikt. I V. Glaser, I. Størksen & M. B. Drugli (Red.), *Utvikling, lek og læring i barnehagen: Forskning og praksis* (s. 324-340). Bergen: Fagbokforlaget.
- Flaten, K., Olafsen, K. & Voss, C. (2008). Risikobarn og førskolelærernes nøkkelrolle. *Første steg, 2008*(nr.3), 26-29.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hagtvet, B. E. & Horn, E. (2012). Tidlig forebyggende innsats med fokus på språket. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (5.utg) (s. 563-593). Oslo: Cappelen Damm.
- Helle, B. (2015). Styrking av barns resiliens og barns psykiske helse. *Spesialpedagogikk, 2015*(nr. 6), 12-19.
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4.utg). Oslo: Abstrakt Forlag.
- Kibsgaard, S. (2014). Den livsviktige leken. I V. Glaser, I. Størksen & M. B. Drugli (Red.), *Utvikling, lek og læring i barnehagen: Forskning og praksis* (s. 354-368). Bergen: Fagbokforlaget.
- Killén, K. (2010). *Sveket II: Ansvar og (be)handling* (4. utgave). Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen: Samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2015). *Sveket I: Risiko og omsorgssvikt – et helseproblem og tverrfaglig ansvar* (5. utg.). Oslo: Kommuneforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Leer-Salvesen, P. (2009). Moderne prester – ved én av dem. I H. C. G. Johnsen, A. Halvorsen & P. Repstad (Red.), *Å forske blant sine egne: Universitet og regionnærhet og uavhengighet* (s. 196-207). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Lamer, K. (2014). *Dette vet vi om barnehagen: Sosial kompetanse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Lillemyr, O. F. (2011). *Lek på alvor* (3.utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- Løvlie, L. (1990). Omsorgsperspektiver. I K. Jensen (Red.), *Moderne omsorgsbilder* (s. 33-60). Oslo: Gyldendal.
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier: Den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach*. California: SAGE Publications, Inc.
- Meld. St. 18 (2010-2011). (2011). *Læring og fellesskap: Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet fra <http://www.regjeringen.no>
- Nyeng, F. (2012). *Nøkkelbegreper i forskningsmetode og vitenskapsteori*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. Hentet 04.04.2016, fra <http://www.lovdatab.no>
- Personvernombudet. (u.å). *Norsk Samfunnsvitenskapelige datatjeneste*. Hentet 20.09.2015, fra <http://www.nsd.uib.no>
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier* (2. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Ropeid, K. (2005). Barnehagen er ikke bra for alle. *Utdanning, 2005*(nr.16), 33-34.
- Ruud, E. B. (2010). Fra ekskludering til inkludering i lek. *Barnehagefolk, 2010*(nr.3), 33-38.
- Sagbakken, A. (2001). Hjelpetiltak i barnehagen. I C. J. Claussen (red.), *Det er noe med den ungen: Fra bekymring til handling* (s. 157-178). Oslo: SEBU Forlag.
- Spurkeland, J. (2012). *Relasjonskompetanse: Resultater gjennom samhandling* (2.utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- St.meld. nr. 41 (2008-2009). (2009). *Kvalitet i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet fra <http://www.regjeringen.no>
- Statistisk sentralbyrå. (2015). *Barnevern, 2014*. Hentet 08.09.2015, fra <http://www.ssb.no>
- Statistisk sentralbyrå. (2016). *Barnehager, 2015, endelige tall*. Hentet 02.05.2016, fra <http://www.ssb.no>
- Størksen, I. & Thorsen, A. A. (2011). Barnehagens møte med barn som er utsatt for sosiale belastninger. I U. V. Midthassel, E. Bru, S. K. Ertesvåg & E. Roland

- (red.), *Sosiale og emosjonelle vansker: Barnehagens og skolens møte med sårbare barn og unge* (s. 37-55). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sælen, N. (2016). Atferdsvansker kan forebygges. *Spesialpedagogikk*, 2016(nr.2), 17-21.
- Tangen, R. (2012). Tilnæringsmåter og temaer i spesialpedagogikk – en introduksjon. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (5.utg) (s. 17-30). Oslo: Cappelen Damm.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i Kvalitativ metode* (4.utg). Bergen: Fagbokforlaget.
- Tholin, K. R. (2011). Omsorg usynliggjøres og trenger en tydeligere posisjon. I V. Glaser, K. H. Moen, S., Mørreaunet & F. Søbstad (Red.), *Barnehagens grunnsteiner* (s. 59-70). Oslo: Universitetsforlaget.
- Tholin, K. R. (2013). *Omsorg i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tholin, K. R. (2014). Den betydningsfulle omsorgen. I V. Glaser, I. Størksen & M. B. Drugli (Red.), *Utvikling, lek og læring i barnehagen: Forskning og praksis* (s. 219-233). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorkildsen, I. M. (2015). *Du ser det ikke før du tror det: Et kampskrift for barns rettigheter*. Bergen: Vigmostad & Bjørke.
- Öhman, M. (2012). *Det viktigste er å få leke*. Oslo: Pedagogisk forum.

9 Vedlegg

Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Jeg er masterstudent ved Høgskolen i Sørøst-Norge og holder på med den avsluttende masteroppgaven. Jeg skal skrive en masteroppgav om barnehagelæreres betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Jeg ønsker at denne masteroppgaven skal belyse den jobben som barnehagepersonalet gjør for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt. Jeg har valgt å skrive om denne tematikken da jeg ønsket å løfte frem barnehagelærernes egen opplevelser av sin egen betydning og hvordan de faktisk jobber i barnehagen med barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt.

Jeg skal bruke brev som metode for å samle inn datamaterialet det betyr at jeg ønsker at du besvarer spørsmålene nedenfor utfyllende. Jeg ønsker å få frem dine beskrivelser. I hovedsak går brevmetoden ut på at en person eller gruppe blir oppfordret til å skrive et brev til undersøkeren. Personen eller gruppen som blir spurt om å skrive brevet har en interesse/ et forhold til det undersøkeren skal forske på. Det er en forutsetning at du er barnehagelærer og har en eller flere erfaringer fra arbeid med barn som blir utsatt for omsorgssvikt. Det kan være at jeg har behov for å foreta et intervju hvis jeg har noen spørsmål rundt besvarelsen din.

Jeg spør ikke etter sensitiv informasjon slik at opplysningene ikke er konflikt med taushetsplikten din. Alt av personlig informasjon som du oppgir er konfidensielt og datamaterialet som blir samlet inn til masteroppgaven vil bli anonymisert slik at ingen ting kan spores tilbake. Deltagelse til denne masteroppgaven er helt frivillig og du står fritt til å trekke deg fra studien hvis du ønsker det uansett tidspunkt.

Jeg ønsker at du besvarer følgende:

- Beskriv hvordan du opplever din egen betydning for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt.
- Hvilke tanker har du om tilknytning og samspill for barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt?
- Hva kan barnehagen gjøre for disse barna?
- Hvordan ivaretar dere disse barna i barnegruppa?

Tusen takk for at du deltar i denne studien. Svarfrist fredag **29. januar**. Besvarelsen kan sendes til mari_jarrett@hotmail.com.

Med vennlig hilsen

Mari Jarrett
Prestegata 12a
3181 Horten
Tlf: 90990731

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Signatur.....

